

32242

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK BÖLÜMÜ

24 OCAK KARARLARI VE BASIN (1980-1985)

Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet
Gazeteleri Üzerinde Bir İnceleme

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR

Hazırlayan

Gülay BORAL

Ankara - 1994

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON BÖLÜMÜ

ÖZET

Türkiye'de ekonomi basının gelişimi Basın tarihimizle birlikte başlatılabilir. Takvim-i Vekayi'den başlayarak tarihsel süreç içerisinde diğer gazete ve dergilerde de ekonomik konular çeşitli biçimlerde yer almıştır. Ama ekonomi basınının ön plana çıkması 1980 sonrasının bir gelişmesidir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonominin her alanda öncelik kazanması ve ekonomik yaşamın canlanması, basını da etkilemiş, bir yandan ekonomik haber ve bilgi ağırlıklı gazete ve dergiler yoğunlaşırken, diğer yandan, günlük gazeteler ekonomiye özel sayfalar ayırmaya başlamıştır.

Türkiye'nin Batı'ya eklenmesi sürecinde bir dönüşüm noktası oluşturan 24 Ocak Kararları, bu temel işlevinin yanında bozulan ekonomiyi bir düzene kavuşturmayı amaçlıyordu.

IMF önerileri doğrultusunda alınan bu kararlarla, daha önce ülkede uygulanan istikrar politikalarından farklı olarak ihracata dayalı serbest piyasa ekonomisi modeli tam anlamıyla yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Serbest kur politikası, KİT fiyatlarının serbestçe belirlenmesi, faizlerin serbest bırakılması, ihracat ve ithalata getirilen liberasyon gibi önemli uygulamalar gerçekleştirildi.

Bu arada serbest faiz uygulaması sonucu başlayan faiz yarışı kısa sürede bir skandalla sonuçlandı. Halktan yüksek faizle para toplayan bankerler battı, birçok banka iflas etti. Bu durumu IMF ve siyasal iktidar normal karşıladı. Serbest piyasa ekonomisinde böyle bir durum "yol kazası"ydı. Gerçekte ise, asıl sorun bu kararların hukuki çerçeveden yoksun olarak uygulamaya konmasından kaynaklanmıştır.

Basın 24 Ocak Kararlarına başında beri sahip çıktı. Siyasal iktidarlar değişmesine karşın, sürekli uygulamada kalan 24 Ocak Kararlarına hep destek verdi, bu arada siyasal iktidarları da destekledi. Halkın çıkarlarından çok serbest piyasa ekonomisinin başarısı önde geldi.

Basının bu yaklaşımı konusunda, öteden beri siyasal iktidara destek verme geleneğinin yanısıra, 1980 sonrasında basın alanına giren büyük sermayenin de etkisi önemli olmuştur.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE EKONOMİ BASINI

I- EKONOMİ BASININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	8
II- EKONOMİ BASINININ 1980 SONRASI DURUMU.....	14
DİPNOTLAR.....	19

İKİNCİ BÖLÜMÜ

BASININ 24 OCAK KARARLARI KARŞISINDA TUTUMU

I- BASIN EKONOMİK KARARLARI DESTEKLİYOR.....	23
A- 24 OCAK KARARLARI ÖNCESİ ÜLKENİN DURUMU.....	23
B- 24 OCAK KARARLARI ve GETİRİLEN MODEL.....	26
C- 24 OCAK KARARLARI ve BASIN.....	29
1) Kararlar İlan Edildiğinde Basın.....	30
2) Dış Kaynak Sorunu.....	32
D- 24 OCAK SÜRECİNDE 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ.....	35
II- BANKER OLAYLARI ve BASIN.....	39
A- SERBEST FAİZ POLİTİKASI.....	39
B- KASTELLİ OLAYI.....	50

III- EKONOMİDE YÖNETİM DEĞİŞİKLİĞİ.....	60
IV- 1983 SONRASİ ANAP DÖNEMİ.....	67
A- 6 KASIM SEÇİMLERİ : ANAP İKTİDARDA.....	67
B- ANAPIN EKONOMİ POLİTİKASI ve BASIN.....	70
DİPNOTLAR.....	79
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	94

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz 1994 yılının ortalarına doğru Türkiye'de yaşanan gelişmeler 24 Ocak Kararlarına yeniden güncellik kazandırdı. İsim değişikliği dışında aralarında önemli bir fark bulunmayan 5 Nisan 1994 Kararları da tıpkı 24 Ocak gibi, büyüyen dış borçlarımızı tekrar düzenli bir şekilde ödeyebilmek için, başta IMF olmak üzere uluslararası sermaye kuruluşlarının direktifleri doğrultusunda alınan kararlardan oluşuyordu. En önemli özelliği ise bir istikrar programı olarak, önce yüksek oranlı bir devalüasyonu öngörmesi ve bunun arkasından gelen yüzde yüzlere varan zamlardır.

Kısaca, IMF'nin gelişmekte olan ülkelerin artan dış borçlarını ödeyebilmesi için önerdiği program, ekonomiyi belli bir sürede istikrara kavuşturuyor, daha sonra ekonomi tekrar krize giriyordu. Dolayısıyla yeni bir istikrar programı uygulamaya konuluyordu.

Nitekim 24 Ocak'tan sonra 5 Nisan'da kabul edilen istikrar paketini de bu çerçevede değerlendirmek gerekecektir.

24 Ocak Kararları gibi, 5 Nisan Kararları da toplumu derinden etkileyen bir niteliğe sahiptir. Burada, basına kitleleri doğru bilgilendirme, kamuoyunu aydınlatma ve isteklerini yansıtma bakımından önemli görevler düşecektir.

Ancak, ne yazık ki basının öteden beri izlediği tutum bu konuda fazla umut verici görünmüyor.

Bu çalışmanın konusu, 1980 sonrası yıllara damgasını vuran 24 Ocak Kararlarının ön plana çıkardığı ekonomi basını olgusunu ve bu kararların

basında nasıl karşılandığının incelenmesidir. Basının bu konudaki yaklaşımının araştırılması, bize aynı zamanda, basının yaşamsal öneme sahip bir konuda kitleleri ne derece doğru aydınlattığı ve geleceğe dönük tutumu hakkında bir fikir edinme olanağı verecektir.

Çalışma Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Gazetecilik Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Gerçekleşmesinde yardımcı olan tez danışmanı hocam Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR'a şükran borçluyum.

Ayrıca çalışmanın hem araştırma hem de yazım aşamasında bana büyük destek olan arkadaşlarım Nesrin Armağan'a ve Saliha Özcan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmayı kısa zamanda yazma özverisinde bulunan Vedat Hancı'ya teşekkür borçluyum.

Kuşkusuz çalışmadaki hata ve eksikliklerin sorumluluğu bana aittir.

Gülay BORAL

Ankara : Mayıs 1994

GİRİŞ

Her toplumda ekonomik ve siyasal bunalımlar, savaşlar gibi iz bırakan, önemli olaylar sıkça yaşanmaktadır. Türkiye'de de 1980'le başlayan ve 90'lı yılları da etkileyen süreçte yaşanan olaylar bu duruma örnek gösterilebilir. Bunlardan biri "24 Ocak Kararları" adı verilen ekonomik paketin uygulamaya konulması, diğeri ise 12 Eylül askeri müdahalesidir. Aralarında 8 aylık zaman dilimi bulunan ekonomik ve siyasal nitelikli bu gelişmeler, 1980'li yıllara damgasını vurmuş ve yeni bir dönüşüm süreci başlatmıştır.

Gerek 24 Ocak Kararları gerekse 12 Eylül askeri müdahalesinin ardında Türkiye'nin 80 öncesi yaşadığı ağır bir bunalım dönemi yatar. 70'li yılların ikinci yarısını kapsayan bu dönemde bozulan ekonomik durumla bağlantılı olarak ülke, terör ve anarşi ortamına gömülmüştür. Ekonomide uygulanan ithal ikameci sanayileşme modeli hem uygulamadan kaynaklanan nedenlerle, hem de dünya konjonktüründe yaşanan olayların etkisiyle tıkanma noktasına gelmiştir. Enflasyon ve döviz sıkıntısı ekonomik sorunların başında gelmektedir.

24 Ocak kararları işte böyle bir ortamda gündeme gelmiş ve dönemin iktidarınca bir "kurtuluş" olarak görülmüştür. Çünkü ekonominin çarklarının yeniden harekete geçirilmesi için dış kaynak gerekmektedir. Batı'nın bunu sağlaması, yani kredi musluklarını açması da kendi önerdiği ekonomik programın uygulanmasına bağlıdır.

Uluslararası sermayenin temsilcisi durumunda olan International Monetary Fund (IMF) ile Türk yetkililerin ortak çalışmaları sonucu ve büyük ölçüde IMF'nin istekleri doğrultusunda hazırlanan bu program, özünde ser-

best rekabet piyasasına geçiş koşullarını taşımaktadır. Artık Türkiye, ithal ikameci sanayileşme modelini terkederek, serbest rekabet piyasasına dayalı, dışa açık bir büyüme modeli benimseyecektir.(1) Bu bağlamda 24 Ocak Kararları, yeni bir dönüşüm sürecinin başlangıcını oluşturur.

Kısa dönemde ekonomiye bir istikrar getirecek niteliklerden çok, uzun dönemde Batı ile daha fazla bütünleşme çabalarının yeni bir halkasını oluşturduğu genel kabul gören 24 Ocak Kararları bu açıdan, 1950'lerde başlatılan, 1970'lerde tekrar gündeme gelen Batıya yönelik politikalarla benzerlik gösterir.(2)

Bu ekonomik kararlarla başlatılan uygulamalar toplum kesimlerini değişik yönlerde etkilemiştir. İş ve sermaye çevreleri kararları memnunlukla karşılarken, geçimini sermaye gelirleri dışında ücret ve maaşıyla sağlamak zorunda olan işçi, memur kesimi, ayrıca küçük üretici ve çiftçiler zor durumda kalmışlardır.

Kararların ardından devreye giren askeri müdahale ve onun getirdiği baskı ortamı, sözü edilen kesimlerin etkisiz kılınmasında ve kararların eksiksiz uygulanmasında önemli yer tutmuştur.

24 Ocak Kararları, ekonomik nitelikli bir olgu olarak anılmakla birlikte, yalnızca bu niteliği ile sınırlanamaz. Ekonomik alana getirdiği değişiklikler, toplum yaşamının tümünü birden etkilemiştir. Bu nedenle siyasal alanda olsun, kültürel alanda olsun 24 Ocağın başlattığı değişimin izleri görülmüştür.

1980'li yıllarda başlatılan bu politikaların etkisi ile canlanan toplumsal hayatta, birtakım yeni kavramlar da ortaya çıkmış ya da önemi artmıştır.

"Ekonomi basını" bunlardan biridir. Genel basın içerisinde yer aldığı gibi, bağımsız bir yayın türü olarak da çıkabilen (magazin basını, spor basını gibi) türlere bir de ekonomi basını eklenmiştir.

Ekonomik yaşamda görülen yoğun tempo, özellikle ekonomik olay ve konulara olan ilgiyi arttırmış, basının bu konuyu ön plana çıkarmasına ve aynı derecede ilgilenmesine neden olmuştur. Gazeteler bir yandan, "ekonomi" başlığıyla özel sayfalar hazırlarken, öte yandan sadece ekonomik enformasyon vermeye yönelik, hedef kitlesini iş dünyası ile ekonomik gelişmelerle yakından ilgilenen kişi ve kuruluşlar olarak belirleyen yayınlar çıkmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın konusu, ekonomi basını olgusu ile 24 Ocak kararlarının basında nasıl karşılandığını incelemektir.

Ekonomi basını henüz kapsamlı bir araştırma konusu olmamıştır. Araştırmamız sırasında gözden geçirilen konu ile ilgili bir tez çalışması ise (3) gazetelerin sadece ekonomi sayfalarını araştırma kapsamına alarak, bu sayfalarda yer alan verileri daha çok biçimsel yönüyle (iç haberler, dış haberler, haber kaynakları vb.) değerlendirmiş, içerik açısından derinlemesine bir analiz yapılmamıştır. Bu anlamda ekonomi basını için incelemeye ihtiyaç duyan, bir alan denilebilir.

Araştırmanın birinci bölümünün konusu ekonomi basınıdır. İkinci bölümde, basının hem toplumsal yaşamın bütün katmanlarını hem de kendisini doğrudan etkileyen 24 Ocak Kararları karşısındaki tutumu sorgulanacaktır. 24 Ocak Kararlarının alınmasını gerektiren koşullar bağlamında Türkiye'nin ekonomik yapısı, gelişmesi ve 24 Ocak ile getirilen politikaların bu yapıda nasıl değerlendirileceği konuları da bu bölümde yer alacaktır.

İnceleme üç gazete üzerinde yapılmıştır; Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet. Hürriyet ve Milliyet'in seçilmesinin nedeni, bu gazetelerin geniş bir okuyucu kitlesine seslenmeleridir. Cumhuriyet ise olayları, Hürriyet ve Milliyet'e nazaran daha farklı bir bakış açısıyla değerlendirdiği için seçilmiştir.

Gazetelerin biçimsel ve içerik olarak, nasıl bir değişim gösterdikleri, daha da önemlisi kararların alınması ve uygulanması sırasında, bir kitle iletişim aracı olarak kamu oyuna karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediikleri araştırılacaktır.

Çalışmada ekonomik olayların yoğunluğu gözönüne alınarak zaman sınırlaması yapılmıştır. Gazetelerin 1980-85 yılları arasında Ocak Temmuz ve Ekim aylarında çıkan nüshaları taranmıştır. Ancak araştırmanın ilerleyen aşamalarında bu sınır zorunlu olarak aşılmış diğer aylara da bakılmıştır. Örneğin bir Kastelli olayında sadece Temmuz ayının değil, Mayıs ve Haziran aylarının da incelenmesi gerekmiştir. Fakat bunun bile yeterli olduğu söylenemez.

Sonuç bölümünde ise araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EKONOMİ BASINI

Bir toplumun biçimlenmesinde mevcut ekonomik yapı çok temel bir işlev görür. Ekonomik yapı kendine uygun sosyal yapıyı hatta siyasal yapıyı oluşturabilir. Bir ülkede geçerli olan ekonomik sistem hangisi ise, toplumsal sistem de o doğrultuda belirir.(4)

Türk toplumu Tanzimat'tan bu yana ekonomik tercihini Batı'dan, dolayısıyla orada geçerli sistem olan kapitalizmden yana yapmış ve günümüze kadar gelen bu sistemde, ülkenin siyasal ve kurumsal yapısı kapitalist ekonomi modeline uygun olarak biçimlenmiştir.

Her dönemde, bütün gerekleri yerine getirilmeden uygulanmış da olsa, temelde benimsenen sistem kapitalist sistem olmuştur. Örneğin, 1950'li yıllara kadar bu model devletçilikle birlikte uygulanmıştır. Amaç, devlet öncülüğünde ve devlet desteğiyle kalkınmanın sağlanmasıdır.

Ama 1950'li, hatta daha da öncesi 1945'li yıllardan itibaren değişen dünya dengelerinin de etkisiyle başlatılan Batı ile bütünleşme çabaları 1980'li yıllarda ileri boyutlara ulaşmıştır.

Bu bağlamda uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları, başta ülkenin ekonomik yapısında olmak üzere, sosyal ve siyasal yapısında köklü dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

24 Ocakla birlikte, ekonomi, toplum yaşamında daha önce hiç olmadığı kadar etkili olmaya, önem kazanmaya başlamıştır. Daha önce toplumun yabancı olduğu pek çok ekonomik kavram günlük yaşamda önemli bir yer tut-

maya başlamıştır. Bu durum 1990'lara kadar artarak devam etmiş, günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

Ekonomi alanında getirdiği "cesur" önlemlerle (devalüasyon, fiyat ve faiz serbestisi, ithalat ve ihracatta liberasyon gibi) toplumun her katmanını derinden etkileyen 24 Ocak süreci, yine toplumsal sistemin bir parçası olan basını, çeşitli yönlerden etkilemiştir.

İlk başta içerik açısından bir etkilenme olmuştur. O güne kadar basında önemli bir yere sahip siyasal haberler yerini ekonomi haberlerine bırakmış, artık gazete manşetlerini ekonomiyle ilgili haberler işgal etmeye başlamıştır.

Devlet sübvansiyonunun ihracat dışında her alanda büyük ölçüde sınırlandırılması, bu arada gazete kağıdının da buna dahil edilmesi basını ve yayıncılık dünyasını ani bir para sıkıntısına sokmuştur. Ancak, büyük sermayenin desteğiyle ve buradan sağlanacak ilan ve reklâmların geliriyle ayakta kalabileceklerdir. Sermayeye olan bu aşırı bağımlılık basında tekelleşme eğilimini gündeme getirdi.(5)

Ayrıca, maliyet artışlarından dolayı gazete fiyatlarının sürekli yükselmesi, okuyucu kaybına neden olmuş, bu durum basını, ilgiyi promosyon yoluyla çekme çabasına itmiştir.

24 Ocak Kararlarıyla birlikte, basın alanında yaşanan bir başka gelişme ise, ekonominin toplumsal yaşamda artan ağırlığıyla orantılı olarak, halkın haber ve bilgi ihtiyacını karşılamaya yönelik bir ekonomi basınının giderek ön plana çıkmasıdır.

Halkın, kendisine çok yeni olan ve devamlı surette değişen ekonomik kararlar ve olaylar karşısında bilgilenme gereksinimini hisseden basın, bu konuya ağırlık vermiş, bir yandan günlük gazeteler ekonomi sayfaları aarken, diğer yandan ekonomik haber ve bilgi ağırlıklı dergicilik hız kazanmıştır. Bu arada yine, ekonomi ağırlıklı gazeteleri de belirtmek gerekir.

Ayrıca, gerek ekonomi yayıncılığı, gerekse bu alanda çalışanlar bağlamında bir uzmanlaşmaya doğru gidilmiş, ekonominin (bankacılık, para, borsa, yatırım v.b.) değişik alanlarına yönelik, doğrudan o alana hitabeden bir yayıncılık türü ortaya çıkmıştır.

I. EKONOMİ BASINININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Ekonomi basınının ayrı bir tür olarak belirginleşmesi, 1980 sonrasının bir gelişmesi olmakla beraber, ekonomiyle ilgili konuların Türk basınında yer alması bir hayli eskiye dayanır. Basın tarihimizin başlangıcından itibaren ekonomik haberler, gazete ve dergilerde yer almaya başlamıştır.

İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi (1831)'nin içeriğinde, diğer haberlerin yanısıra ticaret ve es'ar (ticaret ve fiyatlar) bölümü de yer almıştır.(6)

21 Ekim 1860 yılında yayınlanan Tercüman-ı Ahval gazetesinde de piyasa ve borsa haberleri, fiyat listeleri, ekonomi-politik biliminin tarifi, bankacılık, sanayi ve ticaretten hangisine öncelik verilmesi gerektiği gibi konularda hazırlanan araştırma yazıları önemli bir yer tutmuştur.(7) Tercüman-ı Ahval'de ayrıca, ülkenin mali sorunları, Avrupa'dan sağlanması düşünülen borç üzerinde dönen hileler, diğer gazetelerin ticaret işleriyle fazlaca ilgilenmeleri, sermayesiz aracı oyunlarıyla para kazanan sarraflar gibi konular da işlenmiştir.(8)

1862'de yayın hayatına başlayan Mecmua-i Fünun dergisinde de ekonomi ve maliye konuları işlenmiştir. Dergide, ilk Osmanlı sanayi sergisi dolayısıyla birçok makale yayınlanmıştır. Ayrıca para sorunlarıyla ilgili bazı aydınlatıcı incelemelere de rastlanır.(9)

Ahmet Mithat Efendi tarafından 1876 yılında yayınına başlanan Tercüman-ı Hakikat gazetesi, güçlü bir devlet desteği altında ulusal ekonominin geliştirilmesi ve sanayileşmenin başlatılması görüşlerini savunmuştur. Ahmet Mithat Efendi, liberal ekonomi düşüncesini savunanlara karşı

çıkıştır. Gazete için, "Ekonomi-Politik" adlı uzun bir yazı dizisi hazırlayan Ahmet Mithat, ayrıca, Jön Türkler'i ekonomik kökenlerden yoksun bir ekonomi savaşı sürdürmeleri konusunda eleştirmiştir.(10)

İzmir'de yayınlanan ilk Türkçe yayınlar arasında yer alan Ahenk gazetesi (1895) de ekonomik konulara yer vermiştir. Tevfik Nevzad'ın çıkardığı gazetede İzmir'de yabancı sermayeye karşı yerli sermayenin güçlenmesine çalışan ve bunun için yerli kaynakların kullanılması gerektiğini savunan yazılar yayımlanmıştır. Bundan başka, "Türk halkını ve üretim gücünü felce uğratan" tütün rejisini de sık sık eleştirmiştir.(11)

II. Meşrutiyet'in ilanıyla (1908) birlikte gündeme gelen ekonomik kaygılar bu dönemde yayınlanan dergilerde gerek kuramsal, gerek uygulamaya dönük, ekonomik içerikli birçok yazının yayınlanmasını sağlamıştır. Özellikle tarım-sanayi seçeneği sürekli tartışılmış, ekonomik gelişmeye yönelik değişik çözümler dergilerde yer almıştır.(12)

II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında (Aralık 1908) çıkan Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye dergisi dönemin en saygın dergilerinden biridir. Liberal nitelikli bu dergi, tarımdan yana ağırlığını koymuş ve ekonomik sorunlara liberal öğreti ışığında çözüm aramıştır.(13)

Ahmet Şuayb, Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ve Maliyeci Cavid Bey tarafından kurulan derginin ilk sayısında yayımlanan ve kurucularının imzasını taşıyan "Mukaddime ve Program" da toplumsal gelişmenin sağlanabilmesi için ekonomik gelişmenin zorunluluğu ve Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu özellikle vurgulanan konular arasındadır.(14) Kurucu yazarlardan Mehmet Cavid, Smith Ricardo - Bastiat çizgisinde ders kitapları yazan, uluslararası işbölümüne inanmış bir ekonomisttir. Cavid Bey'e göre, Osmanlı Devleti bir

tarım ülkesidir ve böyle kalmalıdır. Yapay yöntemlerle sanayileşmek ülkeyi fakirleştirir. Ülkedeki atıl kapasiteleri değerlendirmede yabancı sermayeden geniş ölçüde yararlanılmalıdır.(15)

Aynı dönemde yayınlanan Sanayi Dergisi ise, adından da anlaşılacağı üzere, Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye'nin aksine sanayileşmeyi savunur. Bu dönemde yeni yeni oluşmaya başlayan Müslüman - Türk girişimcilerinin yayın organı niteliğinde olan Sanayi dergisine göre, ulusal varlık ancak sanayileşerek korunabilir. Bundan dolayı, derginin amacı, "Türk'ün sanayi sahasında atacağı milli adımları" özendirmektir. Dergi, sanayi devriminden yoksun kalan Osmanlı toplumunun en kısa sürede ekonomik bağımlılıktan kurtarılacak bir sanayi ülkesine dönüşmesini arzu eder.(16)

I. Dünya savaşı yıllarında ekonomik sorunlarla ilgilenen Ticaret-i Umumiye dergisi vardır. Ahmet Hamdi (Başar)'nin yayınladığı dergi, savaşla birlikte güçlenen "milli ticaret" çevrelerinin bir yayın organıdır. Dergiye göre, ulusculuk ekonomik bağlamda koruyuculuğu gerektirir. Ulusal varlık ancak ulusal nitelikte bir ekonomik yapıyla gerçekleşebilir. Bu nedenle, serbest ticaret ilkesi bir kenara bırakılmalı, sanayileşmeye ağırlık veren "Milli Ekonomi" politikası izlenmelidir.(17)

Savaş yıllarında çıkan önemli bir yayın (Şubat 1915) İktisadiyat dergisidir. Liberal ekonomi politikasına alternatif oluşturmak amacını güden dergi "Milli ekonomi" politikasını benimsemiştir. Dergi, devletin ekonomik hayata karışmasından yanadır.(18)

"Milli ekonomi" anlayışı o dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de benimsediği bir görüştür. İttihatçılar 1908 de her yönüyle liberal bir nitelik taşıyan Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye ile yola çıkmış, İktisadiyat gibi koyu

müdahaleci bir dergiyle 1918'e ulaşmışlardır.(19) Bundan dolayı İktisadiyat, cemiyetin mali desteğine sahiptir. Kasım 1917'ye kadar yayınlanmıştır.

Aynı dönemde çıkarılan ve Ziya Gökalp'in işlediği dayanışmacı toplumsal görüşle ön plana çıkan Yeni Mecmua da ekonomi yazılarına yer vermiştir. Tekin Alp, Necmettin Sadak, Şükrü Saraçoğlu gibi imzalarla yayınlanan ve İktisadiyat dergisinin savunduğu "Milli ekonomi" görüşü doğrultusunda olan incelemeler bu dergide yayınlanmıştır. Dergide ilk Türk ulusal bankası olan "İtibar-ı Milli"nin kuruluş aşamaları izlenmiş, 1918'de iç borçlanma olarak kabul edilen "İstikraz-ı Milli" nedeniyle borçlanma konusunda çeşitli incelemeler yayınlanmıştır.(20)

Ekonomide liberalizm düşüncesine karşı I. Dünya savaşı yıllarında genel bir tavır izlenirse de, bu tavrın ilk belirtileri 1912'lerde çıkan Türk Yurdu'nda görülmektedir. II. Meşrutiyet'in getirdiği liberal ortamda, rekabet olanaklarından yoksun müslüman Türk eşrafın güç durumunda kalması, dergide koruyucu bir ekonomi politikasının savunulmasına neden olmuştur. Yusuf Akçura'ya göre Türk burjuvazisi oluşturulmalıdır. Türk Yurdu Dergisi, aynı zamanda ekonomik bağımsızlık sorununu işleyen ilk dergi olarak kabul edilir.(21)

Benzer bir yaklaşım İslam Mecmuası'nda da vardır. Dergide Ahmet Muhiiddin ulus düzeyinde kendine yeterli bir ekonomik düzenden yana olduğunu vurgular.(22)

Buraya kadar anlatılan tarihsel süreçten şu tespit yapılabilir. Basının ekonomiyle ilgilenmesi günlük haber gereksinimine bağlı olmaktan çok ekonomik stratejiler çerçevesinde olmuştur.(23) Bu durum daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

1929 Dünya Ekonomik bunalımının Türkiye'yi de etkilemesi 1930'lu yıllarda ekonomik sistem olarak devletçiliğin uygulanmasına neden olmuştur. O yıllarda çıkan (Ocak 1932) ve "İktisadi Devletçiliği" savunan en önemli yayın organı Kadro dergisi olmuştur.

Kadro, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Şevket Süreya (Aydemir), Dr. Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge), İsmail Hüsrev (Tökin) ve M. Şevki Yazman tarafından 1932-1934 yıllarında 36 sayı çıkarılmıştır.(24)

Kadroculara göre, Türkiye gibi geri kalmış ve gelişme çabası içinde olan ülkeler sanayileşmek ve kalkınmak için kapitalizm ve sosyalizm dışında üçüncü yolu (devletçilik) izlemelidir. Devletçilik ise, ekonomik alanda planlı, merkezîyetçi ve dışa kapalı bir milli ekonomi düzeninin kurulmasını öngörmektedir.(25)

Bu dönem yayın organlarında, devletçilik uygulaması doğrultusunda açılan, şeker, çimento, mensucat v.b. fabrikalar, halkı yerli malı kullanmaya özendiren yazılar, demiryolu seferberliğini yansıtan haberler, rağbet edilen konular arasındadır.(26)

Kadro dergisi ile aynı dönemde yayınlanan Ahmet Hamdi Başar'ın Kooperatif'ini de belirtmek yerinde olur. Başar, dergisinde kooperatifçiliğin kalkınmadaki önemli yerini anlatmaya çalışacaktır.(27)

Dönemin önde gelen gazetelerinden Aksam, Tan, Yeni Sabah, Bugün ve Tanın de borsa, banka, piyasa haberleri gibi ekonomik bilgiler yer almıştır. (28)

1940'lı yıllarda savaşın getirdiği karaborsa, kıtlık gibi ekonomik sıkıntılar yayın organlarının temel konusu olmuştur. Milli korunma yasası

gereği alınan tedbirler ve daha sonra ıkarılan "Varlık Vergisi" ilğinin ekonomi üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır.(29)

1950'den sonra gazete ve dergilerin haftanın belirli günlerinde ekonomiye özel bir sayfa ayırdıkları görölür. Bunun nedeni, çok partili hayata geçişle birlikte iktidara gelen yeni yönetimin başlattığı ekonomik uygulamalardır.(30)

Özellikle Akis, Forum, Yön gibi dergilerde diğerk politik konular arasında ekonomi konusunda da halka birtakım mesajlar verilmeye başlanmıştır.(31)

1961 Anayasasının uygulandığı 20 yıl içerisinde basın ekonomik konulara özel sayfalar ve uzmanlık bölümleri ayırdı.(32) Planlı kalkınmacılığın hedeflendiğı bu dönemde basının üzerinde durduğu en önemli konu planlama oldu.(33)

Özellikle 1970'lerden sonra, uluslararası sermaye kuruluşlarının dünya üzerindeki etkinliğinin de artması, dolayısıyla ekonomik olayların halka yansıtılması önem kazandı. Ekonomik türdeki haberler, röportajlar, yorumlar daha ilgi eker oldu. Ekonomi konusunda araştırmacı gazetecilik bir gereksinim haline geldi.(34)

II- EKONOMİ BASINININ 1980 SONRASI DURUMU

Ekonomi basının tarihsel perspektifine bakıldığında ekonomi ile ilgili konuların (daha çok uygulanan ekonomi stratejisi çerçevesinde) bir biçimde basında yer aldığı görülür.

Ama ekonomi konusunun basında çok geniş bir şekilde yer alması, ekonomi üzerinde önemle durulması özellikle 1980'li yıllarla birlikte başlamıştır. Bunda da en büyük etken daha önce sözü edildiği gibi 24 Ocak kararları ve bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamalardır.

Bu dönemde basın uygulanan ekonomi politikasına alternatif oluşturmaktan çok günlük ekonomik gelişmelerin okuyucuya yansıtılması üzerinde durmuştur.

Benimsenen dışa açık serbest piyasa ekonomisi modeli ekonomi alanında köklü değişikliklere neden olmuştur. Döviz kurunun ve faiz oranlarının serbest bırakılması, fiyatların serbest piyasada belirlenmesi devalüasyon ve arkasından gelen zamlar ister istemez kamuoyu ve basının ilgisini bu alana yöneltmiştir. En azından herkes zamlar ve getireceği yükleri, tasarrufları korumanın yollarını merak etmiştir. Ekonomik haber günlük yaşamda artık ön plandadır.

Basın bu gelişmeler karşısında, örneğin gazete bağlamında kendinde bir değişikliğe gitmiştir. Daha önce dağınık şekilde gazete sayfalarında yer alan ekonomi haberleri, ekonomi sayfalarında toplanmaya başlayacaktır. Ekonomi sayfalarında köşe yazarları olayların yorumunu da yapma olanağı bulacaklardır.

İncelenen 1980-85 döneminde Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde bu gelişmeleri açıkça gözlemlemek mümkündür.

Hürriyet daha önce ekonomi haberleri için 3. sayfada "ekonomi dünyamız" başlığıyla tek bir sütun ayırırken (ki bu sütunda yer alan haberler çok kısadır) 3 Ocak 1982'den itibaren bir ekonomi sayfası açmıştır. Gazete, açtığı bu yeni sayfayı "okuyucu bilinci" başlıklı bir yazıyla da duyurmuştur. (35)

Ekonomi sayfasında, sürekli yer alan günlük döviz kurları, hisse senedi ve tahvil piyasasından ilanlar dışında ithalat, ihracat, turizm, iş dünyası v.b. gibi konularla ilgili haberler ve özellikle TÜSİAD'ın, Ticaret Odaları ya da ekonomi uzmanlarının ekonominin genel gidişatı hakkındaki görüşleri işlenmektedir.

Dönem boyunca, Cahit Düzel (ekonomi sayfasının yönetmeni), Ege Cansen ve Necati Doğru bu sayfada köşe yazarlığı yapmışlardır.

Hürriyet'in 24 Ocak Kararlarını destekleyen yayın politikasına uygun olarak ekonomi sayfası yazarları da bu görüşü savunmuşlardır. Özellikle bir işadamı olan Ege Cansen devamlı olarak kendi mensubu olduğu çevrenin çıkarlarını dile getirmiştir. Ekonomide her alanda serbestliği savunun Cansen, toplu sözleşmeler konusunda açıkça devletin müdahale etmesini ve taraflara bir "sosyal sözleşme" kabul ettirmesini önermiştir. Ona göre, toplu sözleşmelerin getirdiği maliyet artışları fiyatlara yansımakta, ücret-fiyat dengesini bozan bu durum ise, sürekli yakınılan zamlara neden olmaktadır. (36)

Hürriyet'te görülen bu durum, yani ekonomi sayfasında halkın genel çıkarlarından çok işadamları ve sanayicilerin çıkarlarının ön planda tutulması, gazetelerin reklama olan bağımlılığına dayandırılmaktadır. (37)

Cumhuriyet de, farklı bir ideolojiyi benimsediği halde, ekonomi sayfasında "vahşi liberalizm yerine, ılımlı liberalizmi" savunması yine aynı nedene bağlanmaktadır.(38)

Milliyet'de ekonomi sayfasını 1980 Ocağında görmek mümkündür. Sayfa başlığı olarak "İktisat ve Ticaret" ifadesi kullanılmıştır.(39)

Ekonomi sayfasını 1981'den itibaren Ertuğrul Soysal yönetmiştir. Aynı zamanda köşe yazarlığı da yapan Soysal'ın yanısıra, Nilgün Uysal, Haluk Cillov, Halil Tunç ve Erdoğan Alkin de köşe yazısı yazmışlardır.

Nilgün Uysal diğer yazarlardan farklı olarak, 24 Ocak Kararları konusunda eleştirel bir yaklaşım sergilemiş ancak kısa bir süre sonra gazeteden ayrılmıştır.(40)

Sayfa yönetmeni olan Ertuğrul Soysal serbest piyasa ekonomisi savunucusudur. Soysal'a göre, Türkiye'de 24 Ocak Kararlarıyla birlikte çok önemli gelişmeler olmuştur. 12 Eylül'le güçlenen istikrar tedbirleri sayesinde ekonomi, ciddi şekilde bünye değiştirmiş, endüstri finans yapısı ve dış ilişkilerde verimlilik açısından Batı normlarına açılmış, ithalat rahatlamış ve ihracat kârlı bir iş olma yoluna girmiştir. Yazarın eleştirdiği noktalar sadece uygulamadan kaynaklanan bazı aksaklıklardır.(48)

Milliyet, 1982 yılında ekonomi sayfasında Halil Tunç'la birlikte "Alın Teriyle" köşesini açarak, işçi sorunlarını da bir ölçüde yansıtmıştır.

Bu arada köşe yazarlarının hergün düzenli bir şekilde yazı yazmadıklarını belirtmek gerekir. Bu durum diğer gazeteler için de geçerli olmuştur.

Cumhuriyet'te de Ocak 1980'den itibaren bir ekonomi sayfası görmek mümkündür. Gazetenin bir ekonomi servisi oluşturduğu sayfanın başında belirtilmiştir.

Cumhuriyet de diğer gazeteler gibi bu sayfada iş dünyası, bütçe, ithalat, ihracat, vergi v.b. konularda haber ve bilgi yayımlamıştır. Sayfanın köşe yazarları "Yorum" köşesinde genel ekonomik konularda yazan Yalçın Doğan, Osman Ulagay ve "İşçinin Evreninden" köşesinde Şükran Ketenci'dir. Ayrıca göze çarpan muhabirler arasında Dinç Tayanç, Meral Tamer, Kenan Mortan bulunmaktadır.

Yazarlardan Osman Ulagay, Cumhuriyet'in diğer yazarlarından ayrı olarak uygulanan ekonomi politikası konusunda eleştirel bir yaklaşımda bulunmakla beraber kesin bir reddediş tavrı içersine girmez.

Ekonomi sayfalarından başka yine gazete bağlamında bir başka gelişme ekonomik enformasyon vermeye yönelik, ekonomi ağırlıklı gazetelerin çıkmasıdır. Bu alanda öncü kabul edilen İzmir Ticaret ve yine İzmir'de yayınlanan Rapor(42) gazetelerinden başka 1980'den sonra içeriğini ekonomi ağırlıklı belirleyen ve günümüzde de önemini koruyan Dünya, Barometre gibi gazeteler bulunmaktadır.

Dünya, ekonomi ve politikayla ilgili köşe yazıları, makaleler, piyasa araştırmaları yanında işçi ve işverenle ilgili yazı ve haberlerle, araştırmalara önem vermiştir.(43)

1984'de bankaların döviz kurlarına yer veren sayfalar çıkmış, tele-kur sistemi hizmete girmiştir.

Gazete Avrupa Ekonomi Basın Birliği (UPEFE) üyesidir.(44)

Ekonomik hayatın canlanması dergiciliği de etkilemiştir. 1980'den sonra bol sayıda ekonomi dergisi yayınlanmıştır.(45) Bunlar arasında Ekonomik Panorama, Ekonomist ve Trend sayılabilir. Bu dergiler ekonomiyle birlikte siyasal konuları da işleyerek ekonomi dergiciliğinde ön plana çıkmışlardır.

DİPNOTLAR (I. BÖLÜM)

- 1- KEYDER, Çağlar: Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.295.
- 2- SCHICK, Irvin C. ve TONAK, E Ahmet: "Uluslararası Boyut: Ticaret, Yardım ve Borçlanma", Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s.358-378.
- 3- KIZILYAR, Erhan: Basında Ekonomi Sayfaları, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986.
- 4- Bkz. KEYDER, Çağlar: a.g.e. ve BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, Gerçek Yayınevi, Ekim 1990.
- 5- KOLOĞLU, Orhan: Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.86-90.
- 6- TOPUZ, Hıfzı: 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, 1973 s.6.
- 7- KOLOĞLU Orhan: a.g.e. ve TOPUZ Hıfzı: a.g.e., s.11-12.
- 8- KOLOĞLU, Orhan: "Osmanlı Basını İçeriği ve Rejimi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Basın Madde-si, s.77.
- 9- ÇAVDAR, Tevfik: "Türkiye Basınında Ekonomi", Ekonomi Basını, Ekonomi Muhabirleri Derneği Balo Özel Bülteni, Ankara, 1991, s.5 ve AKÜNAL, Dünder: "İlk Türk Dergisi: Mecmua-i Funün", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, s.117.
- 10- GEVGİLİLİ, Ali: "Türkiye Basını", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 1983, s.207 ve ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m.
- 11- ARIKAN, Zeki: "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", Tanzimat'tan ..., a.g.e., s.107.
- 12- TOPRAK, Zafer: "Fikir Dergiciliğimizin Yüz Yılı", Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler, Gelişim Yayınları, s.26.
- 13- TOPRAK, Zarfer: a.g.m.
TOPRAK, Zafer: "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri", Tanzimat'tan ..., a.g.e., s.127.

- 14- VARLIK, Bülent: "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", Tanzimat'tan ..., a.g.e., s.118-119.
- 15- TOPRAK, Zafer: "II. Meşrutiyet'te" a.g.e., s.127-128.
- 16- TOPRAK, Zafer: "Fikir" a.g.e., s.27-28.
- 17- TOPRAK, Zafer: a.g.m.
- 18- VARLIK, Bülent: a.g.m., s.119 ve TOPRAK, Zafer: "II. Meşrutiyet'te ...", a.g.e., s.129.
- 19- VARLIK, Bülent: a.g.m. ve TOPRAK, Zafer: a.g.m.
- 20- ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m.
- 21- TOPRAK, Zafer: "Fikir ..." a.g.e., s.28.
- 22- TOPRAK, Zafer: a.g.m.
- 23- ÖZKÖK, Ertuğrul: (Soru-Cevap), Hürriyet Vakfı, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını Semineri, Eskişehir, 1983, s.12.
- 24- GEVGİLİLİ, Ali: a.g.m., s.216.
- 25- İNUĞUR, Nuri: Türk Basın Tarihi 1919-1989, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları 37, İstanbul, 1992 Naklen,
YANARDAĞ, Merdan: Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi, Haziran 1988 ve Cumhuriyet, 25 Ağustos 1988.
- 26- ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m., s.12.
- 27- TOPRAK, Zafer: "Fikir ..." a.g.e., s.36-37.
- 28- İNUĞUR, Nuri: a.g.e.
- 29- ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m.
- 30- ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m.
- 31- URAS, Güngör: "Ekonomi Gazeteciliğinin Gelişimi, Hürriyet Vakfı, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, a.g.e., s.4.
- 32- GEVGİLİLİ, Ali: a.g.m., s.227-228.
- 33- ÇAVDAR, Tevfik: a.g.m.

34- DOĞAN, Yalçın: "Basınımızda Ekonomik Habercilik", Bilim ve Sanat, Aralık 1981, Sayı 12, s.20.

35- **"Ekonomi Bilinci:** ... Eskiden iktisat sadece, tasarruf anlamında kullanılırdı. Şimdi, artık tasarrufun yanısıra, üretim, finansman, ihracat, milli gelir, kalkınma gibi kavramlar da ekonomi içine girdi.

Ekonomi bilincinin yaygınlaşması tüm ülkelerde sosyal gelişmenin bir işareti sayılmaktadır. Türkiye'de kapalı bir "köy ekonomisinden, bütünleşmiş bir pazar ekonomisine, takas usulü alışverişten, para kullanımına, tasarrufların küp içinde saklanması bankacılık sisteminde değerlendirilmesine doğru uzanan gelişme zincirinin önemli aşamalarını geride bırakmış bir ülkedir.

Gelişmek için sadece bizi değil, dünyayı da bilmek gerekir. İşte bu noktada Hürriyet hem yurt içinde hem dışında ekonomi dünyamızı ilgilendiren gelişmeleri daha geniş kapsamlı bir biçimde günü gününe okurlarına ileterek üzerine düşen görevi yerine getirmeyi amaçlamaktadır.

"Ekonomi dünyasında Hürriyet" bugünden itibaren hergün bu sayfada ekonomimizin sorunları ve başarıları, bilim adamlarının görüşleri ve tartışmaları ile birlikte karşınıza olacak, Sorunlarınızı tartışacak, sorularınızı cevaplayacak," (3 Ocak 1982, s.4.)

36- CANSEN, Ege: 8 Temmuz 1984, s.4.

37- URAS, Güngör: a.g.m., s.5.

38- KOLOĞLU, Orhan: a.g.e., s.86, s.104.

39- Bu isim daha sonra "Milliyet Ekonomi" (1981) ve "Ekonomi" (1983) olarak değiştirilecektir.

40- Örneğin, 26 Ocak 1980 tarihli yazısında yapılan devalüasyonu bir kısır döngü olarak nitelendirmiştir: "... Yine devalüasyon... Nasıl kırılacak bu kısır döngü? Çözüm ne Türkiye'nin dilediği çapta dış kaynak bulmasında, ne de daha az dışalım yapmasındadır... sürekli devalüasyon baskıları karşısında; dıştan sağlanacak gelirleri artırmanın ve iç sanayi yapısını daha sağlıklı yönlelere kaydırmanın gereği apaçık belirmektedir."

- 41- SOYSAL, Ertuğrul: 2 Ocak 1982, s.4.
- 42- URAS, Güngör: a.g.m.
- 43- İNUĞUR, Nuri: a.g.e., s.451.
- 44- İNUĞUR, Nuri: a.g.e.
- 45- KOLOĞLU, Orhan: a.g.e., s.99.

İKİNCİ BÖLÜM

BASININ 24 OCAK KARARLARI KARŞISINDA TUTUMU

I- BASIN EKONOMİK KARARLARI DESTEKLİYOR

A- KARARLARDAN ÖNCE ÜLKENİN DURUMU

Kuruluşundan bu yana ekonomik model olarak kapitalizmin gelişmesini amaçlayan (1) Türkiye'de 24 Ocak 1980'e kadar geçen süreçte bu modele uygun ekonomi politikaları uygulanmıştır.

1923'ten itibaren devletin merkezi bir rol üstlendiği, hızlı sermaye birikimine yönelik bir ekonomi stratejisi uygulandı. 1929'a kadar sürdürülen bu strateji o yıllarda yaşanan dünya bunalımının ve etkin koruyucu bir gümrük politikasının uygulanamaması sonucu krize girmiştir.(2) Kriz sonucu uygulamaya konan, devlet öncülüğünde ithal ikameci sanayileşme modeli II. Dünya savaşının dışında kalmanın da etkisiyle önemli kazanımlara neden oldu.(3) 1930-39 arası yılları kapsayan bu dönem sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımların atıldığı, dış ticaret açığının ortadan kalktığı bir dönem olmuştur.(4)

Savaş yıllarının ardından gelen 1946 sonrası yıllar, devlet öncülüğünde kalkınmadan vazgeçip, ekonomide liberal politikaların uygulandığı dönemdir. 7 Eylül 1946'da yapılan devalüasyonla (5) birlikte uygulamaya konan liberal nitelikli politikalar (dış ticaretin serbestleştirilmesi gibi) ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonunu amaçlamaktadır. Bundan dolayıdır ki yaygın olanın aksine liberalizmin Türkiye'ye girişi 1950 değil 1946'dır.(6)

Aynı dönemde Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile başlayan ABD ile yakınlaşma ve her yıl giderek artan ölçekte dış yardım (7) günümüze kadar süregelen bağımlı bir ekonomik yapının başlangıcını oluşturur.

1954'e gelindiğinde, liberal bir dış ticaret rejimi içinde dış dengenin sağlanamayacağı anlaşılmış, bu nedenle dış ticaret kontrollerine gidilmiş, ancak ticaret açıkları ortadan kalkmamış, hatta müzminleşmiştir.(8)

1960'lı yıllar ekonomide planlı kalkınma dönemidir. Planda benimsenen model ise, korumacı, iç pazara dönük, ithal ikameci sanayileşmedir.(9) Aşırı ithal bağımlılığı ve ihracatta görece durgunluğa karşın bu dönemde yüksek bir büyüme temposu sürdürülmüştür. Bunun nedeni, ekonomiye önemli boyutlara varan bir dış kaynak akması ve işçi dövizleridir.(10)

1970'lerin ikinci yarısına kadar sürdürülen ithal ikameci sanayileşme modeli, 1974 sonrası dünya petrol fiyatlarının artmasına paralel olarak yaşanan kapitalist dünyadaki bunalımla birlikte terkedilmiştir. Çünkü, bunalım daha önce kolaylıkla sağlanan dış finansman kaynağını kurutmuştur.(11) Dış kaynak sorununu aşmak için başvurulmuş Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM)lar yoluyla kısa vadeli borçlanma (12) sorunun kısa bir dönem ertelenmesinden ve daha ciddi boyutlara ulaşmasından başka sonuç vermemiştir.(13)

Nitekim, Türkiye 1977'de vadesi gelen DÇM borçları ve bunlara ilişkin faizleri ödeyemez duruma gelmiştir. DÇM hesaplarına bir de mal karşılığı ithalatla ilişkili olarak doğan "garantisiz ticari borçların" (14) eklenmesi Türkiye'yi 1978'de IMF güdümünde istikrar politikaları izlemek zorunda bırakmıştır.(15) 31 Aralık 1977 yılı itibarıyla dış borçlarının toplamı faiziyle birlikte 10 milyar 235 milyon doları bulmakta ve Türkiye bu borç tutarıyla dış borç yükü en kötü ülkeler arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır.(16)

80'li yılların hazırlayıcısı olarak kabul edilen 1977-79 bunalımı, (17) ekonomide dış dengesizliklerin olağanüstü boyutlara ulaştığı bir süreçtir: ihracat 1977 yılında bir önceki 1.96 milyar dolardan 1.73 milyar dolara inerken, ithalat 5.13 milyar dolardan 5.96 milyar dolara çıkmıştır. Dış ticaret açığı 4 milyar dolardır ve bu miktar ihracatın iki katından fazladır.(18) Emisyon artışı ve dış borçların etkisiyle 1976 yılından itibaren hızla tırmanmaya başlayan enflasyon oranı, 1978'de yüzde 53, 1979'da yüzde 64'e çıkmıştır.(19)

1970'li yıllar ekonomide olduğu kadar siyasal durum açısından da istikrarsızlık yıllarıdır. 12 Mart 1971 darbe girişimiyle birlikte gelen baskı ortamının ardından, 1973 seçimleriyle başlayan koalisyon hükümetleri döneminde, on yılda dokuz hükümet değişmiş, hükümetlerin ömrü bir yıla kadar inmiştir.(20)

İlki 1978'de diğeri 1979 yılında olmak üzere Ecevit hükümeti döneminde yürürlüğe giren iki istikrar programı tıkanıklığı gidermede, yani IMF'den gerekli krediyi sağlamada etkili olamamıştır.

İstikrar programlarıyla birlikte yapılan devalüasyonda önce Türk lirasının değeri 1 Dolar karşısında 25 TL'ye, daha sonra 47 TL'ye düşürülmüştür.(21) Böylece, istisnai bir operasyon sayılan devalüasyon, her yıl gerekirse birkaç kez başvurulabilecek olağan bir ayarlama haline gelmiştir.(22) İstikrar programlarında ayrıca, faiz oranlarının yükseltilmesi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) fiyatlarının artırılması, bütçe harcamalarının kısılması gibi önlemler yer almıştır.

İstikrar programları ve yapılan devalüasyonlarla umulan dış kaynağa ulaşamaması ekonomik sorunları daha da ağırlaştırmış, üretim ve birikim süreçlerinin durma noktasına gelmesine, pek çok malda kıtlıkların ve karaborsanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.(23)

B- 24 OCAK KARARLARI VE GETİRİLEN MODEL

1978 ve 1979 yıllarında hazırlanan istikrar programlarının dış kaynak bulma, ekonomiyi rahatlatma bakımından bir sonuç vermemesi, yeni bir istikrar programını daha gündeme getirmiştir.

Yürürlüğe giriş tarihi olan "24 Ocak"la birlikte anılan bu programın (24) temeli ihracata dayalı serbest piyasa ekonomisidir ve dışa açılmayı öngörür. Bu yönüyle ekonomide yapısal bir dönüşümün başlangıcını oluşturmuştur. 1950'li yılların sonundan başlamak üzere yaklaşık otuz yıldır izlenen ithal ikameci sanayileşme modeli terkedilerek, dışa açılmayı öngören ihracata dayalı yeni bir model benimsenmiştir.(25)

24 Ocak'la getirilen ekonomi politikalarının amacı, devlet müdahalesini en aza indirerek, ekonomide serbest piyasa koşullarını hakim kılmak; kamu kesimini daraltarak, özel girişimi teşvik etmek, fiyatların serbest piyasada oluşmasını sağlamak, dolayısıyla fiyat denetimini kaldırmak; mal hizmet ve sermaye hareketlerini, döviz kurumu, faiz hadlerini giderek serbestleştirmek şeklinde özetlenebilir.(26)

24 Ocak Kararları, öncelikli hedefleri dış ödemeler bilançosu açığının kapatılması veya enflasyonun önlenmesi olarak belirlenen bir istikrar programı olmakla birlikte, gerçekte ekonominin kısa ve orta vadede dışa açılmasının uzun dönemde ise kapitalist dünya ile ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi asıl hedeftir.(27) Bu bağlamda 1980 sonrası süreç, 1950'li yıllarda başlatılan Batı ile hızlı bütünleşme çabalarının ikinci ve daha kapsamlı bir aşamasını oluşturur.(28)

24 Ocak programının yürürlüğe girmesinde iç ve dış baskılar önemli rol oynamıştır.

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren ekonomik müdahalelerin en aza indirilmesini isteyen atılımcı bir sınıfın iyice belirginleşmesi, buna karşılık döviz bunalımı nedeniyle atılımın gerçekleşmemesi, vadesi gelen borçlar, şiddetli enflasyon iç baskıları oluşturan etkenlerin başında gelmektedir.(29)

İç baskıların yoğunlaştığı bu sırada, "uluslararası sermayenin temsilcisi ve savunucusu" durumunda olan IMF, OECD ve Dünya Bankası'nın Türkiye'ye yönelik baskıları da doruk noktasına ulaşmıştır.(30)

Türkiye'nin 1979 yılında girdiği borç krizi ve taze kredi ihtiyacı bu kuruluşların Türkiye karşısında pazarlık gücünü artırmıştır.(31) Bu nedenle 24 Ocak kararları 1978 ve 79, daha da öncesi 1958, 1970 istikrar programları gibi, büyük ölçüde IMF önerileri doğrultusunda oluşturulmuş, ama öncekilerden daha köklü dönüşümleri içeren bir istikrar programıdır.(32) Öneriler, az gelişmiş ülkelerin dışa açılmaları ve içe dönük korumacı ekonomi politikalarından vazgeçmeleri temeline dayanmaktadır.(33)

70'li yıllarda büyük bir bunalıma giren kapitalizmin, dünya çapında yeniden yapılanma zorunluluğuyla karşı karşıya kalması ve uluslararası işbölümünün de yeniden biçimlenmesi, az gelişmiş ülkeler (AGÜ) için sözü edilen bu ekonomi politikalarının uygulanmasını gerekli kılmıştır.(34)

IMF önerileri doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik yeniden yapılanma girişiminin aynı zamanda, refah düzeyinin düşmesi, işsizlik, gelir dağılımının bozulması, bazı üretimlerin devre dışı bırakılması gibi ağır ekonomik ve sosyal maliyeti de bulunmaktadır.(35) Bu bakımdan IMF tarafından dayatılan ekonomik önlemlerin demokratik yolla seçilmiş hükümetler için kabullenilmesi güç oldukları bilinen bir olgudur.(36)

Bu olguya karşın, 24 Ocak istikrar programında yer alan kararlar IMF beklentilerinin de üzerinde olmuş (37) ve Batı tarafından "cesur ve cüretli" biçiminde nitelendirilerek memnuniyetle karşılanmıştır.(38) 24 Ocak Kararlarını memnunlukla karşılayan yalnızca Batı değildir. Türkiye burjuvazisi de bir yandan vergileri ve devlet harcamalarını azaltacak, öte yandan ücretleri aşağıya çekecek böyle bir programı memnuniyetle karşılamıştır. (39) Sermaye gruplarının, sermaye açısından sınırlarına ulaşıldığını düşündükleri ithal ikamesini bir yana bırakıp, ihracata yönelik, dünya pazarına açık bir ekonomi anlayışına girmeleri de IMF önerilerinin olumlu karşılanmasında önemli bir unsur olmuştur.(40)

24 Ocak Kararlarını oluşturan temel ögeler şöyle sıralanabilir:

- 1) Türk lirasını büyük ölçüde devalüe ettikten sonra kontrollu bir biçimde dalgalanmaya bırakmak.
- 2) İthalatın kısmen de olsa serbestleştirilmesi, ihracatın özendirilmesi.
- 3) Yalnızca dövizin değil diğer fiyatların da oluşumunun piyasada arz ve talep güçlerine bırakılması ve çoğu maldaki kamu sübvansiyonlarının kaldırılması.
- 4) Faiz oranlarının yükseltilmesi, daha sonra dövizde olduğu gibi denetimli bir biçimde serbest bırakılması
- 5) Ekonomide kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve KİT açıklarının sürekli zamlarla karşılanması.
- 6) Ücretlerin ve taban fiyatlarının enflasyonun gerisinde kalacak biçimde artırılması.(41)

C- 24 OCAK KARARLARI VE BASIN

24 Ocak Kararları bir istikrar programı olması bakımından Türk halkı ve basın için yabancı değildir. Çünkü; 24 Ocak 1980'e kadar çeşitli istikrar programları uygulanmıştır. Ancak 24 Ocak programı, gerek yapısal bir dönüşümün başlangıcını oluşturması, gerekse bu dönüşümün toplumsal ve siyasal sonuçları bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Sağlıklı bir ekonomik kalkınmanın temeli olan, gelir dağılımında adalet, teknolojik geriliği aşmak ve bağımsızlığı korumak (42) gibi öğeler bu programda geri plana itilmiştir. Kaldı ki, başlıbaşına ekonomik kalkınma olgusu programın öncelikli hedefleri arasında ancak üçüncü sırada yer almaktadır.(43)

Bu özelliğinden dolayı "çarpık bir büyüme" modeli olarak da nitelendirilen programda, enflasyonun aşağı çekilmesi, ihracatı artırma, serbest faiz uygulaması gibi temel öğelerin başarısı için asıl yükü, gerçek gelirlerinin geriletildiği geniş kitleler çekmiştir.(44)

Zaten, 1950'li ve 60'lı yıllarda Latin Amerika'da, Güneydoğu Asya'da bazı ülkelerde uygulanan ve "ortodoks istikrar programı" olarak adlandırılan 24 Ocak benzeri bu politikaların en önemli sonuçlarından biri, toplam üretim ve gelirler düşerken işsizliğin artması, gerçek ücretlerin gerilemesi, böylece sermayenin emeğe karşı payının yükseltilmesidir.(45)

Toplumsal ve siyasal sorunların asıl kaynağını oluşturan bu nokta, 24 Ocak kararlarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda derin toplumsal etkileri olan bir politika olduğunu göstermesi yönünden önemlidir.

24 Ocak 1980 tarihi, basın için de bir dönüşüm yılı olmuştur. Bu zamana kadar siyasal ve toplumsal ögeler basında belirleyici bir rol oynarken, bundan sonra ekonomik ögeler basın üzerinde belirleyici olmuştur.(46) Bu belirleyicilik hem biçimsel, hem içerik olarak kendini göstermiştir. Belirleyiciliğin diğer bir yönü de bağımlılık ilişkileri şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde, basının 24 Ocak kararları karşısında tutumunun ele alınması, bize aynı zamanda kamuoyunun görüş ve düşüncelerini ne kadar yansıttığı hakkında bilgi verecektir.

1- Kararlar İlan Edildiğinde Basın :

1979 seçimlerinde yenilgiye uğrayan CHP'nin hükümetten çekilmesi üzerine AP iktidara geçti. Süleyman Demirel'in başkanlığında kurulan AP azınlık hükümetinin ilk işi yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlamak oldu.(47) Çünkü, ekonominin yeniden işlerliğe kavuşturulması için Türkiye'nin beklediği, ama Batılı sermaye kuruluşlarının onayını, gerektiren dış yardım bu istikrar programına bağlı idi.(48)

Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomik, siyasal ve sosyal gelişimine damgasını vuran 24 Ocak Kararları ertesi gün gazetelerde önemli yer aldı. Bütün gazeteler devalüasyonu ilk haber olarak duyurdu.

Türk lirasının değerini 1 ABD Doları karşısında 47 TL. den 70 TL'ye düşüren bu devalüasyonla birlikte, IMF'nin yıllardır beklediği bir dizi liberal karar da yürürlüğe giriyordu.(49)

Basın, kararların neler getireceğini ayrıntılı biçimde vermekle birlikte ilk günden yorum yapmadı. Kuşkusuz Hükümetin bir programın hazırlığı

içinde olduğu ve programın içeriği konusunda bilgi sahibiydi, ama okuyucuya sadece kararların açıklanması aşamasına kadar olan gelişmeler hakkında bilgi verdi.

Hürriyet, 24 Ocak öncesi ve sonrasında, kararları hep destekledi. Zamlarla ilgili haberleri abartılı başlıklarla sunduysa da, yapılanları ekonomik bunalımdan çıkmak için gerekli görüyordu. Başyazar Oktay Ekşi, ekonomik kararların tartışılması değil, düzenli şekilde uygulanmasının sağlanması gerektiği düşüncesindeydi:

"Paketmiş, davalüasyonmuş, zammış, taze paraymış. Hepsini bir kenara bırakalım, gerçeği görelim. Türkiye'de bir ekonomik deprem oldu. Şimdi yepyeni bir ekonomi inşa etmeye mecburuz.

Sonuca ulaşmak için yapılacak fedakarlığın herkes tarafından adil biçimde bölüşülmesi gerekir. Bunu yapması gereken iş başındaki hükümettir."(50)

Milliyet'in tutumu biraz daha farklıdır. Gazete, kararlara karşı olmakla birlikte, başyazar Ali Gevgilili açıkça muhalefet etmektedir.

Programı, "geniş halk yığınlarının tükettiği hemen tüm ürünlere yüksek oranlı zam yapılmasından ibarettir" diye özetleyen Gevgilili, Türkiye'nin istikrar programı uygulamalarını "kısır döngü" olarak nitelendirdi.(51) Liberal sistemi benimseyen Türkiye'de "ekonomi özgürleşirken siyasal ve sosyal yaşamın baskı yasalarıyla sertleşmesi" garip bir çelişkiydi.(52)

24 Ocak Kararları Cumhuriyet'te "ekonomi özel kesim ve IMF'nin isteklerine açıldı" başlığıyla yer aldı.

Cumhuriyet gerek haberlerde gerek yorumlarda eleştirel bir tutum aldı. Gazeteler ekonomik önlemlerin iş çevrelerinde olumlu karşılandığı haberini verirken, Cumhuriyet önlemlerin "işçi kesimin de de işveren çevrelerinde de şüpheyile karşılandığını" yazdı.

Ekonomik istikrar paketinin geniş boyutlu ve "cesaretli" olması nedeniyle öncekilerden ayrıldığı; paketten ekonomiyi serbest piyasa mekanizmasına açmayı amaçlayan bir dizi önlem ve çalışanları ağır sıkıntılar altına sokacak zam furçasının çıktığı görüşündeydi.(53)

Ali Gevgilili'nin yaklaşımına benzer bir biçimde, Batı'nın Türkiye'yi bunalımdan kurtarmak için sunduğu "acı reçete" nin tersine etki yaptığını belirtti.(54)

Cumhuriyet, Milliyet gibi, ekonomik kararlarla "zaten bozuk olan sosyal adalet dengelerinin büsbütün altüst olacağına" dikkat çekerek bunu engellemek için vergi yasalarının bir an önce çıkarılmasını istiyordu.(55) Bu konuda Hürriyet de aynı görüşteydi. Kararlardan yana bir tutum içinde olmakla beraber kararlardan en olumsuz şekilde etkilenen ücretliler kesimini de unutmadı. Zamlar konusunda fikirlerini aldı, vergi paketi açıklanıncaya kadar "asgari ücretin vergi dışı bırakılacağını" söyleyerek iyimser bir hava estirdi.

2- Dış Kaynak Sorunu :

24 Ocak Kararları yürürlüğe girdiği zaman, en önemli kaygıların başında, yabancı sermaye kuruluşlarından gerekli yardımın gelip gelmeyeceği konusu bulunuyordu. Çünkü, programın başarısı büyük ölçüde bu dış yardıma bağlı idi.

Bu amaçla kararların hazırlık aşamasında, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından "Türkiye Ocak 1980" adlı bir rapor hazırlanmış ve OECD'ye sunulmuştu. Raporda, 1980 yılı için planlanan hedeflerle (birlikte taahhütlerle), daha önce ertelenmiş borçları yeniden erteleme ve taze kredi isteği yer alıyordu.(56)

IMF'nin onayından geçen bu rapordan başka, Türkiye, Dünya Bankasından yapısal uyum kredisi alabilmek için ileri sürülen ağır koşulları kabul etti.(57)

Bu girişimlerden sonra açıklanan 24 Ocak Programında dönemin iktidarı, devalüasyon ve diğer politikalarda IMF beklentilerinin üzerinde davranmıştı. Bu durum ise, IMF önerilerinin fazlasıyla benimsenmesi bağlamında, dış kaynak sağlama ümitlerini kuvvetlendiriyordu.

Nitekim, 24 Ocak'ı izleyen günlerde kararların hazırlanmasında ve uygulanmasında büyük rolü bulunan dönemin Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal (58) başkanlığında bir heyet kredi görüşmeleri için başta ABD olmak üzere bazı Avrupa ülkelerini kapsayan bir geziye çıkıyordu.

Basının dış yardım konusundaki yaklaşımı farklı idi. Hürriyet siyasal yönetime paralel bir yaklaşımla bu konuda oldukça iyimserdi ve bunu verdiği haberlerle de yansıtıyordu.(59)

Gazete kredi görüşmeleri dönüşünde, Özal'ın "Beklediğimiz her yardımı göreceğiz" demeciyle birlikte, Özal için şu yorumu yaptı: "Modern Türkiye tarihinin en geniş çapta ekonomik düzen değişikliğinin mimarı Turgut Özal, sonunda IMF'yi de, daha önceki hükümetlere taş söktüren Amerikan bankalarını da dize getirdi.

..."(60) Hürriyet'in Özal'a bu desteği hep sürdü.

Cumhuriyet ise, tam aksine beklenen dış yardımın kolay kolay geleceği kanısında değildi. Kredi kuruluşları kaynak sağlamadan önce, uygulanan programı belirli bir süre izleyeceklerdi.(61) Üstelik "300-500 milyon dolar kredi bulmakla durma noktasındaki üretimi canlandırmanın mümkün olmadığını" herkes bilmekteydi.(62)

Ali Gevgilili Milliyet'te kredi konusunda kuşkularını dile getirdi. Hürriyet'in aksine verilen ödönlere dikkat çekti. Gazete haberlerinde dış yardımın geleceği konusuna yer verdi. Çünkü alınan kararlar "IMF'nin 1979 Şubat ve Haziran 1980'de vereceği her biri 78 milyon dolarlık 3 kredi diliminin, en kısa sürede 234 milyon dolar olarak serbest bırakılmasının" be- deliydi.(63)

Gerçekten de IMF, Dünya Bankası ve OECD'ye yapılan taahhütler saye- sinde Türkiye 1980'de 2.6, 1981'de 2.26, 1982'de 1.76, 1983'te 1.87 milyar dolar program ve proje kredisi alabildi.(64)

IMF ile Stand-by anlaşmasının süresinin tamamlandığı 1984 son- rasında, ülke uluslararası, banka ve sermaye piyasalarından kredi alabilme olanağına kavuştu.(65)

Korkut Boratav, 1980'li yıllarda Türkiye'ye sağlanan önemli kredi desteğinin nedenlerinden biri olarak IMF ve Dünya bankasının 1970'li yılların sonunda kendi politika reçetelerini uygulayıp da başarılı olmuş bir "örnek ülke" ye şiddetle ihtiyaç duyduklarını, bunun için de Türkiye'yi seçmelerini gösterir.(66)

D- 24 OCAK SÜRECİNDE 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine el koyması ile gerçekleşen askeri müdahale, 24 Ocak Kararlarıyla birlikte, 1980 sonrasında siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamında belirleyici ve yönlendirici bir rol oynamıştır.

12 Eylül, çoğulcu düzenin tek parti yönetiminin yerini aldığı 1946 yılından bu yana siyasal partilerin etkinliklerinin, dolayısıyla demokrasinin kesintiye uğradığı üçüncü askeri müdahaledir.(67) Bunlardan 1960 ve 1980 müdahalesinde ordu yönetime fiilen el koymuş (68), 12 Mart 1971'de ise bir muhtıra ile, parlamenter rejimin işleyişi kesintiye uğratılmıştır.(69)

İthal ikameci sanayileşme modelinin 1970'lerin ikinci yarısından itibaren hem dünya koşullarının hem de Türkiye'nin kendi iç sorunlarının etkisiyle krize girmesi bir dizi ekonomik sorunu da beraberinde getirmişti. Artan dış borç yükü, yüksek enflasyon, döviz sıkıntısı ve durma noktasına gelen yatırımlar şeklinde özetlenebilecek bu sorunlara ek olarak" siyasal düzeyde yaşanan belirsizlik ve kargaşa ortamı ülkenin durumunu daha da güçleştirmiştir. Özellikle 1978-80 yıllarını kapsayan dönemde gittikçe şiddetlenen terör olayları kısa zamanda iç savaş boyutlarına ulaşmıştır. 1978'de 1095, 1979'da 1362 kişi siyasi nedenlerle öldürülmüş, (70) 1980 yazında ise siyasi katliam kurbanlarının sayısı Haziran'da günde ortalama 10, Temmuz'da 15, Ağustos'ta 20'yi aşmıştır.(71) Öyle ki, ülkede artık can derdi ön plana çıkmış, "huzur ve güven" aranan tek durum olmuştur.(72)

İşte böyle bir ortamda gelen darbe, ekonomik krizin siyasal boyutlarını oluşturan bu durumu aynı zamanda kendi gerekçesi olarak göstermiştir.(73)

Askeri müdahaleden önce, 27 Aralık 1980'de Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı'na ilettiği, siyasi partilerin "anarşi, terör ve bölücülük" karşısında birleşmelerini isteyen uyarı mektubuna (74) karşılık böyle bir işbirliğinin gerçekleşmemesi ve arkasından gelen Cumhurbaşkanı krizi darbeyi hazırlayan diğer koşullar arasında sayılabilir.

12 Eylül'le birlikte, bütün siyasi partiler, dernekler, meslek kuruluşları kapatıldı; grevler yasaklandı, iş uyuşmazlıkları hakemler kurulu kararına bağlandı, halkın siyasi katılımını kısıtlayan yetkeyi merkezileştirmeyi amaçlayan birçok yasal ve kurumsal düzenleme uygulamaya kondu.(75)

Günümüzde halâ yürürlükte bulunan 1982 Anayasası 12 Eylül rejiminin hazırladığı en önemli yasal düzenlemeyi oluşturur. 1961 Anayasası ile getirilen özgürlükleri büyük ölçüde kısıtlayan bu Anayasa 7 Kasım 1982'de referanduma sunuldu. Anayasa'nın kabulü ya da teröre dönüş ikilemiyle karşı karşıya bırakılan toplumun resmi rakamlara göre yüzde 91.4'ü kabul oyu verdi.(76) Aynı referandumda Anayasanın geçici 4. maddesi gereğince Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilmiş oluyordu.

12 Eylül rejimi başta ABD olmak üzere, uluslararası sermaye kuruluşlarında ve Türkiye'de büyük sermaye çevrelerinde herhangi bir eleştiri konusu yapılmadı. ABD için darbenin önemi şuradan kaynaklanıyordu. Aralık 1979'da Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etmesi ve İran'da Şah yönetiminin yıkılması sonucu kurulan Humeyni rejimi Doğu-Batı açısından varolan dengeleri bozan bir gelişmeydi. Batı'nın dikkatini bir anda Ortadoğu'ya çeken bu gelişmeler, aynı anda Türkiye'nin stratejik önemini artıran ve Batı için yardım edilmesi gereken bir ülke konumuna yükseltiyordu. Bu dönem ise, çalkantılar ve belirsizlikler içersinde bir Türkiye değil, istikrarlı bir Türkiye'yi gerektiriyordu. İşte 12 Eylül rejimi bunu sağlamıştı.(77)

İç ve dış sermaye çevreleri ise 12 Eylül'ü 24 Ocak Kararlarının eksiksiz bir biçimde uygulanması açısından değerlendirmiştir. Çünkü 24 Ocak Kararları 12 Eylül rejimi sayesinde, tüm demokratik hak ve özgürlüklerin askıya alındığı bir ortamda, sendikal ve politik hiçbir fiili muhalefet ve direnişle karşılaşmadan uygulanma olanağı bulmuştur.(78) Burada bir gerçeği de vurgulamak gerekir; O da, 24 Ocak türü politikaların diğer üçüncü dünya ülkelerinde uygulanışının kaçınılmaz olarak demokrasinin askıya alınmasına veya yok edilmesine yol açtığıdır.(79) Bu bağlamda, askeri rejim, 24 Ocak Kararları ile amaçlanan sermayenin emek aleyhtarı bir politika doğrultusunda birikimi ve büyümesi için gerekli olan siyasal gücü sağlamıştır.

24 Ocak programının hazırlanmasında ve uygulanmasında önemli rolü olan Turgut Özal, çalışmalarını askeri rejim döneminde Başbakan Yardımcısı olarak sürdürmüştür.

Turgut Özal uluslararası ve yerli sermayenin güvenine sahiptir. İşadamı Vehbi Koç bu konuda düşüncelerini Kenan Evren'e açıkca yazmıştı: "Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal hakkında, bir takım dedikodular başlatılmıştır. Turgut Özal, bir dahi değildir. Onun da hataları olabilir. Fakat bu nazık dönemde, mevcudun içinde, meselelerimizi en iyi bilen insandır. Dedikodulara bakmadan kendisini tutmakta fayda vardır.'(80)

Basının 12 Eylül konusundaki yaklaşımı ise şu şekilde özetlenebilir: 12 Eylül'den önce ordunun uyarı mektubu verdiği ve darbe söylentilerinin yoğunlaştığı bir ortamda basın, sorunların siyasal partilerin işbirliği ile demokratik yollardan çözülmesi yönünde bir söylemi dile getirirken müdahaleden sonra destekleme tavrı içine girmiştir.

Hürriyet müdahalenin demokrasiyi kurmak için yapıldığını yazacaktır:

"Bu sese, bu sözlere kulak veriniz: Demokrasiyi kaldırmadık, olmayan demokrasiyi kurmak için bu hareketi yaptık.

"Bu ses bizim sesimiz, bizim güvencemizdir. Gerçek demokratların kükremesi. O halde tabelacı demokratlara bu ülkede yer yoktur. Duvarları, insanları, karalayarak demokrasiyi kalkan yapanlara hayat hakkı kalmamıştır.

"Ne güzel değil mi?..."(81)

Cumhuriyet baskı ortamının etkisinden dolayı, müdahaleye karşı bir tutum almamakla birlikte, destekleyen bir tutum içine de girmedi. Müdahaleyi yürürlükteki rejim çürüdüğü parlamentonun kilitlendiği noktada gündeme gelen zorunlu eylem olarak nitelendirdi.(82)

II- BANKER OLAYLARI VE BASIN

Türkiye 1981 yılı sonunda ve 1982'de bir dizi banka ve banker iflasları ile karşı karşıya kaldı. 24 Ocak sürecinde yaşanan bu kriz, yine 24 Ocak Kararlarının önemli bir halkasını oluşturan serbest faiz politikası çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

1 Temmuz 1980'de mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasıyla başlayan süreç, son aşamada ekonomi yönetiminin istifası ile noktalanmıştır. Bu zaman içerisinde yaşanan gelişmelerin bir yönünü, önlenemeyen yüksek faizler yüzünden batan banka ve bankerler, diğer yönünü de bu kuruluşlara para kaptıran tasarruf sahipleri oluşturur. Vurgulanması gerekli bir diğer yön ise, tüm bu gelişmelerin maliyetini devletin, dolayısıyla halkın ödemek zorunda kalmasıdır. Bu nedenle serbest faiz politikası ortaya çıkardığı toplumsal sonuçlar bakımından 24 Ocak Kararları kapsamında ders alınması gerekli bir olgu olarak kabul edilir.

A- SERBEST FAİZ POLİTİKASI

24 Ocak programı ile getirilen liberal nitelikli kararlardan biri de serbest faiz politikası olmuştur. Daha önce, idari kararlarla tavanı saptanan faiz oranları 8/909 no'lu ve 29 Haziran 1980 tarihli kararla 1 Temmuz 1980'den itibaren serbest bırakıldı.(83) Buna göre, ticari bankalar vadeli mevduat ve kredi faizlerini serbest pazarlık yöntemiyle saptayacaktı.

Bankalar Birliğinin fon piyasasında "arz ve talebin serbest işleyişi" ne müdahalesi engellendi, ihracatçıların düşük faizlerle kredi almalarını sağlayacak önlemler getirildi, bankaların mevduat sertifikası çıkarması serbest bırakıldı.(84)

Serbest faiz politikasıyla amaçlanan, 70'li yıllarda reel olarak negatif düzeyde seyreden faiz oranlarını pozitif düzeye yükselterek, gönüllü tasarrufların (bu arada kara paranın) bankalarda toplanmasını ve buradan yatırımlara aktarılmasını sağlamaktı.(85) Ayrıca tasarrufların bankalara yönelmesi, iç talebin kısılması dolayısıyla enflasyonun önlenmesine neden olacaktı.

Aslında, kuramsal olarak faiz oranlarının serbest piyasada oluşacağı görüşüne karşılık, uygulamada faizlerin tam olarak serbest bırakıldığından sözedilemez.

Bugün serbest piyasa sistemini benimsemiş Batı ülkelerinin büyük çoğunluğunda bile, para otoriteleri, özellikle merkez bankası ve hazine, dolaysız ve dolaylı önlemlerle faiz oranlarının oluşmasını etkilemektedir.(86) Nitekim Türkiye'de de durum böyle olmuştur. Faiz oranlarının Temmuz 1980'de serbest bırakılmasıyla başlayan süreçte, faiz oranları görünürde bankalar, gerçekte ise hükümetin ikna gücü ile yönlendirilmeye çalışılan büyük bankalar karteli tarafından belirlenmiştir.(87)

Basında Temmuz bankacılığı olarak da adlandırılan serbest faiz uygulaması bankaların faiz oranlarını yükseltmeleri ile başladı. Kısa vadeli mevduatlar için yüzde 15, orta ve uzun vadeli mevduatlar içinse yüzde 33-36 düzeylerinde bir faiz oranı uygulanacaktı. Faiz oranlarının serbetçe belirlenmesi en çok küçük bankaların işine geldi. Finansmanını artırmak isteyen bu bankalar faiz oranlarını yükseltmekte hiçbir sakınca görmeyeceklerdi.

Büyük bankalar olayın tehlikeli boyutlara varabileceği kaygısı ile faizlerin, bankaların ortaklaşa aldığı bir kararla saptanmasını ve buna sadık kalınmasını istiyorlardı. Bu amaç doğrultusunda bankalararası "centilmenlik anlaşması" imzalandı.

Basın, faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla birlikte kıyasıya bir faiz yarışının yaşanacağı üzerinde durdu. Örneğin Hürriyet, bankaların tasarrufları çekmek için peşin faiz uygulaması, her an paraya çevrilebilen hesaplar ve mevduat sertifikalarından başka ülkede uygulanmayan bazı sistemler geliştirebileceklerini ve birbirinden ilginç yöntemlere başvurulacağını belirtiyordu.(88)

Gerçekten, centilmenlik anlaşması kağıt üzerinde kalmaktan öteye gidemedi. Özellikle İstanbul Bankası, Hisarbank, Odibank gibi küçük bankaların ve bu arada piyasada çoğalmaya başlayan bankerlerin vadeli tasarruf mevduatına verdikleri faiz oranlarını sürekli artırmaları karşısında diğer bankalar da bu yarışa katıldı. 28 Ocak 1981'de İş Bankası, centilmenlik anlaşmasının fiili olarak bozulduğunu ileri sürerek, anlaşmayı tanımadığını bildirdi. Yapı Kredi ve Garanti Bankası da bu kararı onayladı. Faizler yüzde 50'nin üzerine çıkmıştı.(89)

Centilmenlik anlaşmasının daha iki hafta geçmeden bozulması ve bunu gerekçe göstererek büyük bankaların da faiz yarışına katılması, Merkez Bankasını harekete geçirdi. Merkez Bankası başkanlığında birçok toplantı yapıldı. Ama hiçbir zaman faiz oranlarının uygulanması konusunda kesin bir sonuç alınamadı. Faiz yarışı sürdürüldü.

Faiz yarışında bankerler bankalardan hep önde gidiyordu. Denetimsiz bir ortamda, halka çekici gelecek faiz reklamları vererek mevduat toplamaya devam ettiler, 1981 yılının sonlarına doğru, bankerlik işinin boyutları da giderek büyüyordu: "Elde hiçbir rakam yoktu. Piyasada kaç adet banker olduğu, bunların ne kadar mevduat topladığı belli değildi. Valiliklere bir dilekçe veren herkes bankerlik ruhsatı almıştı. Ruhsat alanlar, gazetelere verdikleri birkaç ilandan sonra, çok sayıda insan para yatırmak için kuyruğa giriyordu."(90)

Hükümetin, daha doğrusu ekonomik yönetimin (Başbakan Yardımcısı Turgut Özal, Maliye Bakanı Kaya Erdem ve Merkez Bankası Başkanı Osman Şıklar) faiz uygulamaları konusunda ana düşüncesi şu idi: Faizlerin serbestçe belirlenmesi uygulanan piyasa ekonomisi sisteminin bir gereğidir. Buna devlet müdahale edemez.

Ama, esasında sürdürülen faiz yarışından Hükümet de memnun değildi. Gerek Merkez Bankasının bankalar toplantısına katılması ve bir takım önlemler alması, (mevduat munzam karşılıklarının yükseltilmesi gibi) gerekse bankerlik işinin boyutlarının giderek büyümesi üzerine Turgut Özal ve Kaya Erdem'in basında sıklaşan açıklamaları, bunu kanıtlıyordu: Özal, "halkımız biraz düşünsün, bankalar arasındaki yarışta tasarrufun sadece gelire değil, emniyetine de bakmak lazım, seçeneklerde çok düşünmek gerekir." derken, (91) Erdem, bilinçsiz ve sorumsuz faiz artışının ekonomiye zarar vereceğini söylüyordu.(92)

Faiz yarısı konusunda hükümet tarafından ilk önlem bankerler için alındı. Maliye Bakanlığı tarafından 2279 sayılı ödünç para verme yasasına ek bir tasarı hazırlandı. Bu tasarı Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edildi. Ayrıca, yine Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası tarafından yasayı açıklayıcı nitelikte tebliğler çıkarıldı.(93)

Yasada "Bankalar Kanununa tabi kuruluşlar ile özel kanunlara göre yetkili kılınan kuruluşlar dışında faizden para kazanmak için ödünç para verme işleriyle uğraşan ve menkul kıymetlerin satışına aracılık eden gerçek ve tüzel kişilere Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat almak zorunluluğu" getiriliyordu. (94) Daha önce Valiliklerden aldıkları ruhsatla bankerlik işini yürütenlerin yasanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak en geç 1 ay içinde yeni ruhsat almaları gerekiyordu, yasa ayrıca, bankerlik kuruluşlarının 1 Haziran 1983

tarihine kadar basın, radyo, televizyon ve diğer her türlü yollardan yapacakları ilan ve reklamları Merkez Bankası'nın ön iznine tabi tutuyordu.

Çıkarılan Maliye Bakanlığı tebliği ise bir anlamda bankerliği ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Tebliğin 2. maddesi "faizden para kazanmak için ödünç para verme işleriyle uğraşan ve menkul kıymetlerin satışına aracılık eden gerçek ve tüzel kişiler Bankalar Kanunu ile münhasıran bankalara verilmiş görevleri yapamazlar ve yetkileri kullanamazlar" hükmünü getiriyordu.

O sırada bankerler arasında iki ayrım vardı: faiz karşılığında yalnız para alışverişi yapan piyasa bankerleri veya tefeciler ve menkul kıymetlerin satışına aracılık eden borsa bankerleri. Başta Kastelli, Mentaş v.b. olmak üzere borsa bankerleri yasanın kendileri açısından olumlu olduğunu savunuyorlardı. Çünkü, onlara göre yasa ve tebliği, tefecilerle, borsa bankerleri arasında bir ayrım getiriyordu. Ruhsat alabilen borsa bankerleri bu işi yine yapacaktı.

Oysa dönemin Maliye Bakanı Kaya Erdem başka türlü düşünüyordu: "Yüksek faiz veren bir sürü banker vardı ve durumları tehlikede idi. Bu durumun üzerine gitmenin zorunlu olduğunu biliyorduk, ama yetkimiz yoktu. Yeni bir tasarı hazırladık. Bunların mevduat toplamasını yasaklıyorduk. Böylece banker işi de yavaş yavaş bitecekti. İlanları da denetim altına alınacaktı. Sermaye Piyasası Kanunu bu işi disiplin altına alacaktı, ama aradaki boşluktan yararlanıp bir sürü yenisi kuruluyordu. Ancak, bunların üzerine gittiğimiz zaman batacaklarını da biliyorduk..."

..."(95)

Turgut Özal ise, yasadan yana değildi. "Batan batar, güçlü olan ayakta kalır" felsefesine uygun olarak, yasanın zaten batacak olan bankerlik işini iki üç ay daha geciktirdiğini oysa rakam ufakken batmalarının daha iyi olacağı görüşündedir.(96)

Yasa yürürlüğe girdiği zaman, bankerler yine yüksek faiz vaadiyle halktan mevduat toplamaya devam ediyorlardı. 1981'in son aylarında özellikle Aralık ayında banker iflasları birbirini izledi. Birçoğu kaçtı veya ortadan kayboldu. Tasarruf sahipleri ise, faiz bir yana anaparalarını bile geri alamadılar. Maliye Bakanlığı'nın ruhsat için verdiği süre bitiminde yalnızca 278 banker başvurmuştu.(97)

Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat alanlar, artık mevduat toplamayacaklardı. Çıkarılan ikinci bir tebliğle "hisse senedi, tahvil ve anonim ortaklıklar tarafından çıkarılan kâr ortaklığı belgeleri gibi kıymetli evrakların satışına aracılık faaliyetlerinin, ruhsat verilecek anonim ortaklıklar tarafından yürütüleceği" hükmü getirildi.(98)

1982'nin ilk ayında ise devlet piyasa bankerlerinin işine el koydu. Bakanlar Kurulunun çıkardığı Kanun Hükmünde Kararname ile ödeme güçlüğü içinde bulunan bankerler, Ankara, İstanbul ve İzmir'de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenecek Ticaret Mahkemeleri tarafından tasfiye işlemine tabi tutuluyordu.(99)

Cumhuriyet dışında, basın, serbest faiz politikasını destekledi. Milliyet'e göre bankaların mevduat faizini artırmaları mantıklıydı, böylece para banka dışı alanlara gitmeyecekti.(100) Tasarruf mevduatının sağladığı toplam gelirin Türkiye'nin yıllık buğday üretiminin getireceği paradan daha fazla olduğunu ileri sürdü.(101)

Cumhuriyet, faizlerin serbest bırakılmasını elıştirdi. Faizlerin serbest bırakılmasıyla bankalarda toplanacağı umulan mevduatın, bu bankalara egemen olan holdinglelere akıtılacağını ve bundan sonra ülke ekonomisinin en çok ve geniş kesimini oluşturan küçük ve orta işletmeci için bir yıkım süreci yaşanacağını belirtti.(102)

Diğer gazeteler, daha çok faizin getireceği kazançlardan söz ederken Cumhuriyet, olayın hep bu yönüne dikkat çekti.

Bankaların hem kendi aralarında hem de bankerlerle başlattıkları "savaşım"ın ekonominin geleceği açısından tehlikeli boyutlara ulaştığını vurguladı.

Centilmenlik anlaşmasının kısa sürede bozulmasını eleştirdi: "Amaçlarından biri de kara para ya da başka adlarla tefeci piyasasında dolaşan paraların mevduat şeklinde bankalara, oradan da yatırım kredilerine dönüşeceği varsayımı olan bu politikanın daha 15 gün geçmeden belirginleşen sonucu: "Tefecilerin ortadan kaldırılması değil, tam tersine bankaların tefecileştirilmesidir."(103)

Faiz yarışı konusunda Hürriyet bankerlere karşı bir tutum içinde oldu, ama bankalar konusunda fazla bir yorum getirmedi: Halkın dikkatini kötüye giden bankerlik işine çekmeye çalıştı:

"Dikkat! Malınızı mülkünüzü satıp yüksek faiz alacağım diye nakit paraya çevirerek paranızı kaptırmayın!"(104)

Bu uyarının Turgut Özal ve Kaya Erdem'in benzer nitelikteki demeçleri ile aynı zamana rastladığını belirtmek gerekir.

Hürriyet uygulanan faiz politikası konusunda tasarruf sahiplerine sık sık tavsiyelerde bulundu. Örneğin yapılan bankalararası toplantılardan birinde, faiz konusunda durumu özetledikten sonra şöyle diyordu:

"Halkımız ne yapmalı?"

Faiz savaşı sürerken halk için endişe edilecek bir durum olmadığı, faiz oranlarının bir süre daha aynı kalacağı anlaşıyordu. Halk parasını doğrudan tahvile de yatırabilirdi.(105)

Gazete bankerler konusunda hükümetin aldığı önlemleri destekledi. Ödünç para verme ile ilgili çıkarılan yasanın, halkın tasarrufunu tehlikeye atmak yerine daha emin hale getireceğini söyledi. Yasanın ciddi bankerleri koruyarak, denetlemeler sonucu bu niteliği taşımayanların uzun bir süreç içinde tasfiyesine yöneleceğini savundu.

Hürriyet banker olayları konusunda en önemli tepkiyi Milliyet'e "Halk kumar oynamıştır" açıklamasını yapan Maliye Bakanına gösterdi. Maliye Bakanlığı'nın sakıncalı gidişi gördüğü halde ilgilileri zamanında uyarmadığı için doğan sonuçların sorumluluğuna katılacağını belirtti.(106)

Maliye Bakanı'nın yine aynı açıklamada bankerlerin son ay içinde yoğunlaştığını söylemesine de karşı çıktı: "... öncelikle bankerlerin vatandaş elindeki tasarrufları toplama ve bankaların verdiğiinden daha büyük gelir vaad etme kampanyası Temmuzda faizler serbest bırakıldıktan sonra değil, çok önceleri başlamıştır. Temmuz,sadece tefeciliği her anlamda güçlendirmiştir.

"Şimdi gerçek bu olduğuna göre, tefeciliğe pirim veren devletin, bu eyleminin faturasını bizzat ödemesi gerekir..."(107)

Milliyet Hürriyet'e yakın bir anlayış içerisinde faiz yarışında bankaların yanında yer aldı.

Gerçeklerin aksine, banker skandalı sonucunda durumun tasarruf sahiplerinin aleyhine olmadığını savundu. Çünkü, "Mevduatlar enflasyonun üzerinde bir faizle değerlendirilmiş ve bu zor dönemde milyonlarca kişiye ek gelir sağlanmıştı."(108)

Gazeteye göre, bankaların centilmenlik anlaşmasının yürümemesinin nedeni "güven ve kaynak bakımından bankalarla yarışmasına imkan olmayan birkaç borsa ve piyasa bankeri" idi. Oysa 1981'in sonunda piyasada yüzlerce banker vardı.

Milliyet, Ödünç Para Verme yasasında değişiklik yapan yasayı "çift fiyatlı parayı alıp satan piyasa bankerlerine bazı sınırlamalar getiren, gerekli bir girişim olarak gördü. Bu arada, para faiz ilişkisinin bir geçiş dönemi olmadı kanun yolu ile karşılanamayacağını da belirtti. Bu bağlamda, Milliyet için, yaşanan faiz yarışı, bankerlerin batması, halkın tasarruflarının yok olması bir geçiş dönemi içinde yaşanması gereken doğal olaylardı denebilir.

Milliyet için, tasarruf sahiplerinin mağdur olmalarından çok, bankaların kaybettikleri güvenin yeniden sağlanabilmesi daha önemlidir.(109) Aslında bakarlardan da öte ekonomik sistem önemliydi:

"Banker olaylarının sonuçlarına kızmamak ve canı yanan tasarruf sahibinin içine düştüğü duruma üzülmemek mümkün değildir.

"Ama buna dayanarak,tüm ekonomiyi akıl almaz ve çağdışı yöntemlerle yönetmek istemek de mantıklı değildir..."(110)

Milliyet'e göre yaşanan banker skandalının tek sorumlusu "bürokrasi"ydi.(111) Asla hükümeti ya da ekonomik sistemi eleştirmede.

Cumhuriyet ise banker iflasları konusunda doğrudan ekonomik sistemi sorumlu tuttu:

"24 Ocak Kararları ve bu kararların doğal sonucu 1 Temmuz Bankacılığıyla, para ve kredi düzeninin çerçevesini çizmeden, hakları ve yükümlülükleri belirlemeden serbest faiz düzenine geçilmiş, böylece hem

bankalar yasasının temel hükümleri yok sayılmış, hem de bugünkü banker iflaslarına yol açılmıştır. Bugün iflaslarına karar verilen yalnızca bankerler değil 24 Ocak Kararlarının kendisidir.

"12 Eylül yönetiminin bankerler konusunda getirdiği yasal düzenlemeler 24 Ocak Kararları ile beraber düşünülmesi gerekli önlemlerdir. O gün yapılmayan bugün yapılmaktadır. Ama arada zaman yitilmiş, birçok yurttaş zarar görmüştür...

"24 Ocak Kararları sadece bankaları olan holdingleri güçlendirmiş, bankası olmayan iş adamları iflas ve bunalıma sürüklenmiştir. Bu da sonuçlarını yakında göreceğimiz büyük bir yıkımın temel nedeni olmuştur..."(112)

Milliyet'in faiz yarışının iflaslarla sonuçlanması konusunda bürokrasiyi sorumlu tutmasını ise sert şekilde eleştirdi. Banker iflaslarının sorumluğunun bürokrasiye yüklenmesini "basit ve çocukça bir hırsız-polis oyunu" olarak değerlendirdi.(113)

Planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçilirken, bu "geçiş dönemi" için gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılmadığını, devletin denetim görevini yerine getirmediğini belirtti.(114)

Gazeteye göre, bu önlemlerin alınması, yasalar gereği hükümetin emrinde olan bürokratların suçu değil, bu kararları alan siyasal otoritenin, hükümetin sorumluluğu idi. Bu sorumluluğun hesabını "24 Ocak Kararlarının Mimarları"ndan sormak gerekiyordu.(115)

Cumhuriyet, banker borçlarının çözümü konusunda da önerilerde bulundu. Bunlardan en dikkat çekici olanı ise, daha başından beri karşı çıktığı "sırdaş hesap"ları devletin denetleyebilmesiydi. Ona göre gizli hesap

"kaçakçıların, haramzedelerin parasını devlet güvencesinde saklamaya çalışan bir bankacılık çeşidi idi.(116)

Bir paranın gizlenmesinin hiçbir inandırıcı gerekçe ile açıklanamayacağını, üçüncü kişilere karşı söz konusu olabilecek gizliliğin devlet için sözkonusu olmayacağını savundu.(117)

Cumhuriyet'in bu yaklaşımına en fazla tepkiyi gösteren Milliyet oldu. Milliyet'e göre, bir kesim, bankaların isimsiz mevduat hesaplarını "kara para" ve "bataktaki banker parası"nın sığınağı olarak görüyordu. Bu varsayımdan hareket edenler isimsiz hesaplara el konulmasını da istiyorlardı. Burada bankalara önemli görev düşüyordu:

"Bankalar en azından kendi meslekleri ve topluma katkıları konusunda kamouyonu aydınlatmalıdır.

"Mesala kara paranın bankaya pek uğramayacağı anlatılmalıdır. Zaten para, isimli ya da isimsiz hesaplar aracılığıyla bankaya girince aklanmakta, ulusal tasarruf düzenine katılmakla, faizi kaynakta vergilendirmektedir." (118)

Gazete, bankacıları ve ekonomiye ilgi duyanları "konuya bir polis olayı gibi yaklaşımlara" karşı bunu anlatmaya çağırıyordu. Böylece kendilerini mesleğe katkıda bulunmuş sayabilirlerdi.

B. KASTELLİ OLAYI

Piyasa bankerlerinin çalışmaları, çıkarılan 2520 sayılı yasa ve tebliğlerle büyük ölçüde engellenip tasfiyelerine gidilirken, borsa bankerleri faaliyetlerine devam ediyordu. Ancak yasa, onlara da belirli kısıtlamalar getirmiş, ilan ve reklamlarını denetime tabi tutarak, faiz karşılığı mevduat toplamalarını yasaklamış, yalnızca menkul kıymet alışverişi yapmalarını öngörmüştü.

Maliye Bakanlığı'nın 23 Aralık 1981 tarihli tebliği menkul kıymetleri; hisse senedi ve tahviller ile anonim ortaklıklarca çıkarılan kar ortaklığı belgeleri olarak tanımlıyordu. Oysa kendisini borsa bankerleri olarak tanımlayan bankerlik kuruluşları, bunların dışında en fazla mevduat sertifikası alım satımına ağırlık vermiştir.(119)

Gerçekte bir para piyasası aracı olan yani bankaların faaliyet alanlarına giren mevduat sertifikası, borsa bankerlerince üzerinde yazılı faiz oranının çok üstünde bir faizle pazarlanıyordu.(120)

Burada bankaların da önemli rolü olmuştur. Olayın ciddi boyutlara ulaşması üzerine hükümet 17 Kasım 1981 tarihli ve 9 sayılı tebliğle, banker kuruluşlarının mevduat sertifikası pazarlayamayacağı hükmünü getirdi.(121) Buna rağmen bazı bankalar el altından, mevduat sertifikalarını bankerler aracılığıyla pazarlamayı sürdürdü, ta ki borsa bankerlerinin en popülerleri ve en büyüğü olan Banker Kastelli iflas edene kadar.

26 Ocak 1982 tarihli Cumhuriyet'te Banker Kastelli, bankerlerin mevduat sertifikası pazarlamaya devam edeceğini söylüyordu. İzlenecek yöntem ise şöyle idi: Banker, bankadan mevduat sertifikası almak yerine, bankaların

çeşitli şubelerine bir mudi gibi başvurarak 10 milyon liradan 50 milyon liraya kadar mevduat sertifikası alacak ve bunları pazarlayacaktı.

Böylece, biryandan başta Banker Kastelli olmak üzere borsa bankerleri tahvil ve mevduat sertifikası yoluyla büyümeye devam ederken, öteyandan bankaların kendi aralarında sürdürdükleri faiz yarışıda ilerde kötü sonuçlar doğurabilecek bir noktaya doğru gidiyordu.

Çünkü, yıllık yüzde 120-140 gibi olağanüstü boyutlara ulaşan bir faiz karşılığı (122) toplanan mevduatlar, kaynak olarak verimli üretim alanlarına aktarılacak yerine, ayakta kalabilmek için işletme sermayesi talep eden ve bunun için en yüksek fiyatı ödemeye razı olanlara veya verimli üretim kapasitesini artırmayacak alanlara aktarıldı.(123) Dolayısıyla, banka veya bankerin, aldığı bu yüksek faizli mevduatlar, kasasına kredi faizi olarak geri dönmediği için alacaklılarına yüksek faiz ödemesi de gittikçe olanaksız hale geldi.

Merkez Bankası yeni bir önlem olarak yine bir tebliğ yayınladı. 4 Haziran 1982 tarihli tebliğe göre, bankaların yüzde 50'nin üzerinde bir faiz vermeleri halinde, Merkez Bankası'na ödemek zorunda oldukları mevduat munzam karşılıkları da aynı oranda artırılacaktı.

Daha önce alınan; bankaların banker aracılığıyla mevduat sertifikası pazarlamasını yasaklayan karar, reeskont limitlerinin indirilmesi, banka sermayesinin belli bir sürede artırılması zorunluluğu ve son olarak mevduat munzam karşılıklarını yükselten kararlara ek olarak, para darlığı içinde bulunan bankaların sertifika ödeme sürelerinin yaklaşması da bazı bankaları gerçek bir bunalımın eşiğine getirdi. Bu nedenle, zaten yürümeyen centilmenlik anlaşması bankaların 7 Haziran toplantısında yeniden bozuldu. Büyük

bankaların eski faiz oranında kararlı olmalarına karşın küçük bankalar faiz oranlarını yüzde 70'e çıkardı. Amaçları piyasadan ne olursa olsun mevduat toplamaktı.

Öte yandan tehlikeli bir gidişin farkında olan Hükümet Milli Güvenlik Konseyi'nin de baskısıyla bankaların üzerinde etkinliğini yoğunlaştırdı.

Son olarak 18 Haziran 1982'de yapılan bankalar toplantısında Merkez Bankası'nın büyük etkisi sonucu şu kararlar alındı. Mevduat sertifikaları bankalar dışında ve banker aracılığıyla pazarlanamayacak, üzerine brüt faiz oranı mutlaka yazılacak ve toplantıda saptanan faiz oranlarına uyulacaktır.

Alınan kararlara uymayan bankalar hakkında yine bankaların kendi aralarında tespit ettikleri yaptırımlar uygulanacaktır.

İlk bakışta önceki banka toplantılarından pek bir farkı bulunmayan 18 Haziran toplantısının önemi 23 Haziran'da başlayan gelişmelerden sonra ortaya çıkacaktı.

Bütün bu gelişmeler sermaye piyasasının önemli bir kısmını elinde bulunduran Banker Kastelli'nin (diğer adıyla Abidin Cevher Özden) İsviçre'ye kaçmasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Banker Kastelli'nin yurt dışına kaçması gerek kamu oyunda, gerekse basında şok etkisi yarattı.

Kastelli'nin topladığı paralar 105 milyar dolayında tahmin ediliyordu. Bu da bankalardaki toplam tasarruf mevduatının yaklaşık onda birine eş bir büyüklük oluşturmaktaydı.(124) Kastelli'ye para yatıran insanlar arasında dar gelirliilerin sayıları da az değildi.

Bu olayla birlikte artık, 1 Temmuz 1980'den bu yana sürdürülen faiz yarışı duracak, daha da önemlisi 1981 yılı sonunda ve 1982 yılı başlarında yaşanan acı deneyden sonra tasfiyeye gidilen piyasa bankerlerinden sonra, borsa bankerleri de tasfiye edilecek, böylece bankerlik olayı bitirilecektir.

Kastelli olayı muhtemel bir paniği önlemek amacıyla iki gün basından gizli tutuldu. Gazetelerde ancak 23 Haziran'da yer alabildi ve uzun bir süre manşetlerden inmedi.

Cumhuriyet olayı, manşetten ve iri puntolarla "Kastelli yurt dışına kaçtı" biçiminde verirken, Hürriyet "Yıkılan efsanenin başaktörü konuştu. Neden kaçtım", Milliyet ise, "Kastelli; Teslim olmak istiyorum" şeklinde verdi. Her üç gazete de olaya geniş yer ayırdı.

Cumhuriyet, Kastelli olayı çıkmadan önce, yasal çerçevesi belirlenmeden sürdürülen bankerlik işinin büyük yıkımlara neden olacağını devamlı vurguladı. Kastelli olayı ise geniş etkileri ile gazeteyi doğrular nitelikte oldu.

Gazete bankaların tekrar yürürlüğe koyduğu son centilmenlik anlaşmasının sürdürülemeyeceği inancındaydı. Aslında bankaları doğru yola getirmeye çalışan Hükümetin iki temel amacı vardı. Birincisi bankalar arasındaki faiz yarışını daha tehlikeli boyutlara varmadan durdurmak, ikincisi ise bunu devlet müdahalesini açık biçimde gündeme getirmeden yapmak. Ama firmalarla bankaların temel bazı sorunlarını çözmeden ve sıkı para politikasını gevşetmeden bu amaçlara varmanın mümkün olup olmadığı da ancak yaşanarak öğrenilecekti.(125)

Milliyet Kastelli'nin kaçmasından önce Haziran ayında yaşanan gelişmeler karşısında her zaman ki gibi 24 Ocak Kararlarının başarılı ve

başarısız yanlarını ortaya koydu. Serbest faiz uygulamasını da bu bağlamda değerlendirdi. Milîyet'e göre, tıpkı 24 Ocak Kararları gibi serbest faiz uygulaması da başarılarını başarısızlıkları ile dengeliyordu.

Milliyet bankaların son toplantıda aldıkları centilmenlik kararını bankaların son şansı olarak değerlendirdi. Eğer faizler belli bir dengede tutulmazsa, olay tüm banka sisteminin çökmesi, milyonlarca vatandaşın olumsuz yönde etkilenmesi gibi bir bunalımla sonuçlanabilirdi. Bu konuda en önemli sorumluluk devlete düşüyordu. Devlet bankerler sorununda olduğu gibi, gelişmeleri izledikten sonra önlem almak yerine, önceden önlem alınmalı ve halkın çıkarlarını korumalıydı. Ayrıca bankalara ve "faiz yarışının heyecanına kendini kaptırıp o bankadan bu bankaya koşturan" tasarruf sahibine de sorumluluk düşüyordu.(127)

Hürriyet ise, Haziran ayında gelişen olaylara yorum getirmemeye özen göstererek, sadece haber şeklinde vermekle yetindi. "Pes! Bazı bankalar bankerliğe başladı", "devlet bankerlik kuruluşları üzerinde denetimi artırıyor", "devlet halkın tasarruflarını kesin güvenceye alacak" biçiminde sözlerle de faiz yarışına ve olası sonuçlarına dikkat çekmeye çalışıyordu.

Gazete, olay günü, devletin aldığı önlemlerle büyük bir panik çıkmasını önlediği konusu üzerinde önemli durdu. Bunu sonraki yazılarında da dile getirdi.

Hürriyet'e göre; hükümet yürüttüğü "yıldırım operasyon" sonucu, Kastelli'nin mal varlığına el koymuş, Kastelli'den mevduat sertifikası ve tahvil satın alan vatandaşların hakları ve paralarını güvence altına almıştı.

Bununla birlikte, olay öncesinde Hükümet "eşsiz bir beceriksizlik" örneği göstermişti. Çünkü Kastelli olayı, "sermaye piyasasının düzenlendiği", "bankerler için yeterli önlemlerin alındığı" ve "ekonomik gidişin çok olumlu

yönde" olduğu gibi vatandaşa güven veren pekçok beyandan sonraki döneme aitti, üstelik daha önce bankerler olayını boş gözlerle seyreden sorumlular, bu olayda da aynı şeyi yapmışlardı.(128)

Hürriyet bu konuda Cumhuriyet ile aynı görüşleri paylaşıyordu. Cumhuriyet de benzer bir yaklaşımla; basında, radyo ve televizyonda parasal politikanın mimarlarınca vatandaşın yüksek faize olan eğiliminin desteklendiğini; birinci banker olayının yarattığı şoktan toplumun kurtulması için Hükümetin gerekli önlemleri aldığı ve bankerlik kesimine yasal çeki düzen verildiğini söyleyerek, vatandaşta gereksiz güven yaratıldığını ve devletin artık banker piyasasına gerekli denetimleri getirdiği yolundaki demeçlerin birbirini izlediği bir ortamda yurttaşların birikimleri Kastelli'ye yatırdıklarını söylüyordu.(129)

Kastelli skandalı 24 Ocak Kararların muhalifleri tarafından, ekonomik kararların iflası olarak değerlendiriliyordu. Basında özellikle Cumhuriyet bu konuyu gündeme getiriyordu.

Hürriyet, bu görüşü asla kabul etmedi. Ona göre, 24 Ocak Kararlarına bu kadar angaje olduktan sonra, bir anda o politikayı değiştirmek yapılacak hataların en büyüğü idi.(130)

Kastelli olayından sonra özellikle IMF'nin görüşü merak edilen bir konuydu. Çünkü, sıkı para politikasının sürdürülmesini zorlaştıran bir olay olmuştu. Ancak IMF'nin görüşü olumlu yönde oldu. IMF, Kastelli olayı için, "Bu bir yol kazasıdır. Fon ile Türkiye arasında asıl sorun Özal'ın politikalarında temelden değişiklik olması durumunda çıkabilir" diyordu.

Özal da IMF'nin görüşüne uygun bir biçimde, "Bunlar ufak tefek, rüzgarlardır. Mali sistem yerine oturuyor" görüşünü savundu.

Her iki yaklaşıma da basın tepki gösterdi. Milliyet, bu bir yol kazasıdır ancak, yetkililerin gerçek görevleri de bu tip yol kazalarını zamanında engelleyici önlemler almaktır derken, Cumhuriyet, Kastelli olayının bir yol kazası olmadığını söyledi. Cumhuriyet'e göre bu biçimde bir teşhis, ilerde daha büyük kazalara çağrı çıkaracaktı.(131)

Cumhuriyet, Kastelli olayı ile birlikte tüm banker olaylarını bir "kaynak transferi" olarak değerlendirdi. Orta sınıfın tasarufları, bu kaynak transferi yoluyla büyük sanayi kuruluşlarına gitmişti. Bu nedenle Kastelli olayında öncelikle korunması gereken "orta sınıf"ın çıkarlarıydı. (132)

Gazete daha önce yaşanan banker olaylarında olduğu gibi Kastelli olayında da ekonomik yönetimi sorumlu tuttu. Temmuz bankacılığı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken Kastelli olayında, devletin namuslu bürokratları, ilgili makamları daha önce uyarmış ve gerekli raporları vermişlerdi. Ancak, ekonomik işlerden sorumlu Devlet Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı bu uyarıları bastırmış ve bildiklerini okumuşlardı.(133)

Hürriyet banker Kastelli konusunda hiçbir zaman sert eleştiri yoluna gitmedi. Eleştirileri hep yumuşak ve yapıcı nitelikte idi. Milliyet de Hürriyet'e benzer bir anlayış gösterdi. Eleştirilerinde daima yumuşak bir üslup kullandı.

Kastelli olayından sonra yaptığı ilk yorumda, öncelikle hükümetin olaya müdahalesine dikkat çekti.

"Faiz yarışı hiçbir ülkede yarar sağlamamıştır. Türkiye'de de yararsız sonuçları vermektedir.

Hükümetin önceki gece aldığı karar ve iki bildiri, yıllarca çalıştıktan sonra tüm birikimini, umudunu bazı kuruluşlara bağlamış binlerce vatandaşın hiç değilse ana parasının belirli bir oranda güvenceye alınmasına yol açacaktır.

"Ancak bu günden itibaren dikkat edilmesi gereken nokta bankaların kendilerine çeki düzen vermesi ve Merkez Bankası'nın devreye girmesidir...

"Yetkililer serbest faiz politikasını başlattıktan sonra, belirli bir denetim getirecek mekanizmaları kuramadı. Sermaye Piyasası yasasını zamanında çıkaramadı. Faize yatan paralara minimum güvence sağlayabilecek yan kararlar uygulamaya sokulamadı. Buna karşın her ilgiliden hergün ayrı bir demeç çıktı, tutarsız yaklaşımlar sürdürüldü ve bugünkü noktaya varıldı. Sorumluluğun bir bölümü "sıkı para politikasının uygulanmasında tutarlılık sağlayamayanlar"a ait olacaktır.

"Artık yetkililerin belirli bazı politikalarını, uygulamalarını yeniden değerlendirmeye tabi tutması, topluma sağlıklı, bir denetim getirmesi gerekmektedir.

Hem de hiç vakit kaybetmeden!.."(134)

Milliyet, Kastelli olayını üzerinde fazla durulmaması gereken bir olay gibi yansıttı. Yorumları hep bu yönde oldu. "Kastelli olayının hızı kesilme sürecine girdi. Özellikle Merkez Bankası'nın devreye girip kredi açması piyasanın belirli bir anda rahatlamasına neden oldu.

"Bugün Türkiye'de görünen banker olayının artık bittiğidir. Bundan böyle geçen hafta sonuna kadar ki tipte bir bankerlik sisteminden söz edilemeyecektir."(135)

Gazete bundan sonra derhal düşünülmesi gereken iki nokta olduğunu vurguladı. Bunlardan birincisi sermaye piyasasının yasal bir denetim içerisinde işlemesi, ikincisi ise Merkez Bankası'nın ödeme gücü içinde olan bankalara ne kadar kredi açtığı konusunda toplumun bilgilendirilmesi idi.(136)

Milliyet'in Kastelli olayındaki bu yaklaşımı hem Cumhuriyet'in hem de Hürriyet'in tepkisine neden oldu.

Cumhuriyet Kastelli dosyasını küçük ama güçlü bir azınlığın çıkarları uğruna kapatmak isteyenlerin bulunabileceğini, buna karşılık yüzbinlerce Kastellizedenin durumdan hoşnut olmayacağını açık olduğunu söyledi. Olay yurttaşın önüne pahalı bir fatura çıkarmıştı, bu nedenle herkes dosyanın bütün ayrıntıları ile açıklanmasını beklemekteydi.(137)

Hürriyet ise, Kastelli olayıyla birlikte bankerliğin tarihe karışacağı, onun yerini bankaların alacağı görüşünün yanlış olduğunu, doğru olanın müesseseleri öldürerek değil ıslah ederek amaca ulaşmak olduğunu söyledi.(138)

Sonuç olarak, faiz politikası ile amaçlanan; gönüllü tasarrufların artırılarak, üretken alanlara yönlendirilmesi gerçekleşemedi. Serbest faiz uygulaması, 1978-80'de banka sistemi dışında kalma eğilimi gösteren fonları bu sisteme geri döndürmekten öte bir etki yaratamadı.(139)

1979'da yüzde 60.8 olan toplam mevduattaki artış hızı, 1980'de yüzde 76.7'ye, 1981'de yüzde 101.5'e yükselmiş, 1982 yılında ise önemli ölçüde yavaşlayarak 1979'dakinin altına düşmüştür.(140)

Yükselen kredi faizlerinin işletme giderlerini artırarak, zor durumda bırakacağı işletmelerin kapanması ya da el değiştirmesi sorun olarak görülmedi. Aksine Turgut Özal, kredi maliyetlerindeki artışın spekülasyon hareketleri önleyeceğini ve işletmeleri özkaynak artırımına yönelteceğini böylece, sanayide ve Türk bankacılığında rasyonelleşme sağlanarak, verimliliğin artacağını savundu.(141)

Banka ve bankerler de böyle bir ortamda, kaynakları verimli üretim alanlarına yöneltme yerine, geniş kapsamlı bir servetin yeniden bölüşümüne aracılık ettiler.(142)

III. EKONOMİDE YÖNETİM DEĞİŞİKLİĞİ

Banker Kastelli'nin, düştüğü zor durumdan ötürü yurt dışına kaçmasıyla beraber gelişen olaylar ekonomide bir yönetim değişikliğine neden oldu.

Kastelli kaçtığı anda, geriye bu kuruluşa tahvil ve mevduat sertifikası karşılığı para yatıran sayısız tasarruf sahibi kalmıştı. Üstelik Kastelli ile iş birliği içine giren, yani mevduat sertifikası pazarlatan bankaların durumu da kötüydü.

Hükümet içerisinde, bu tahvil ve mevduat sertifikası sahiplerinin ya da yaygın deyişle "kastellizedeler" in tanınması ve zor durumdaki bankalara yardım edilmesi, yönünde bir görüş ağırlık kazanmaya başladı. Oysa, böyle bir düşünce Turgut Özal'ın ekonomik politikasına tamamen ters bir durumdur. Çünkü, yapılması istenen yardım uygulanan "sıkı para politikası" nı önemli ölçüde zedeleyecektir. Doğal olarak Özal bu görüşe karşı çıktı.

Özal'ın Kastelli sonrası gelişen olaylara yaklaşımı, yalnızca askeri yönetimin hakim olduğu hükümet içerisinde değil, aynı zamanda Devlet Başkanlığı düzeyinde de tepki görüyordu. Bu konuda özellikle etkili isim, o sırada Devlet Başkanlığı Danışmanı görevini yürüten ve eski bir Maliyeci olan Adnan Başer Kafaoğlu idi.

Nitekim, bu görevdeyken Özal'ın izlediği politikaları sık sık eleştiren Kafaoğlu, Özal'ın istifasından sonra Maliye Bakanlığına getirildi ve ekonomiyi yönlendirme görevini üstlendi.

Hükümette sadece Maliye Bakanının değiştirilmesi yeterli görülmemişti. Çünkü Maliye Bakanı'nın yanında Özal'ın da görevden alınması, özellikle dış

ekonomik çevrelerden sağlanan desteği bir bakıma tehlikeye atabilirdi. Ama, Özal ile Kafaoglu arasında, özde aynı ekonomik sistemi benimsemekle birlikte, uygulama anlayışındaki farklılık ve bu nedenle öteden beri sürdürülen çekişme, Özal'ın istifasında önemli etkenlerden birini oluşturmuştur. Eğer Özal, Kaya Erdem yerine kendi uygulamalarını kolay kolay onaylamayacak Kafaoglu ile çalışsa idi, rahat hareket edemeyecekti.

Maliye Bakanı Kaya Erdem'le birlikte Ekonomik İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı Turgut Özal'ın istifa etmesi dış çevrelerde temkinli karşılandı.

Dış ekonomik çevreler için önemli olan 24 Ocak Kararlarının uygulamasına devam edilmesiydi. Başbakan Bülend Ulusu istifaların peşinden yaptığı açıklamayla 24 Ocak Kararlarının süreceğini bildirdi.

Fakat yine de IMF temkinli davranıp, desteğini sürdürmeden önce bir süre beklemeyi yeğledi. Bu nedenle Türkiye ile imzaladığı 3 yıllık stand-by anlaşması gereği, Kasım 1983'de vermesi gereken krediyi; kamu kesimine açılan kredilerin yüksek olduğu, para arzında öngörülen sınırların aşıldığı gibi nedenler ileri sürerek erteledi. Kafaogluda istenilen politikalara uyulacağı yolunda, IMF'ye yeni bir niyet mektubu vermek zorunda kaldı.

İstifalar basında değişik yorumlara neden oldu. Kimi bu durumu doğal karşılayıp, sevinirken bir kısmı hiç hoşnut olmadı.

Cumhuriyet istifaları memnunlukla karşıladı. Uyguladığı ekonomik politika yüzünden sürekli eleştirdiği Turgut Özal, sonunda ekonomiyi yönlendirme görevinden ayrılmıştı. Gazete bu memnuniyetini "Ekonomi insan için..." başlıklı yorumunda dile getirdi:

"Bakanlar Kurulunda son istifalarla birlikte, doğal olan, biraz gecikmeyle de olsa gerçekleşmiştir. Türkiye olağanüstü bir rejimi yaşıyor olsa bile, bu kadar büyük mali skandallardan sonra sorumluluk mevkiinde bulunanların görevlerini sürdürmeleri sağduyuya aykırı düşerdi. Üstelik yurdumuzda geçerli ekonomik sistemin çerçevesi içinde tek bir ekonomik politikanın ve bir adamın seçeneksizliğini iddia etmek, sadece ekonomi bilmine değil, aynı zamanda yurdumuzdaki uzman potansiyeline de bir bakıma saygısızlık olurdu.

"24 Ocak politikalarının ve Turgut Özal'ın kişiliğinde simgeleşen ekonomik yaklaşımların ne Türk insanına, ne de kurulmasına çalışılan demokratik rejime yararı olabileceğine inanmamıştık. Bugün gelinmiş olan noktada, artık yakın geçmişe dönüp aynı şeyleri yinelemeyi gereksiz buluyoruz. Bankerzedeleri ve Kastellizedeleriyle birlikte önümüzde sergilenmiş olan ekonomik tablo son derece nettir...

"Ekonomi insan içindir. Türk insanının mutluluğu ve refahı, üretimin ve yatırımın arttırılmasından geçmektedir. Birinci koşul budur. Eğer bu koşul öncelikle gerçekleştirilmezse, aynı zamanda insanlarımızın layık oldukları demokratik rejimde fizilenip gelişmesi için uygun bir zeminden yoksun kalır. Yakın geçmişin acı tecrübelerinden çıkarılacak derslerle "seçeneksizlik" savlarından artık kurtulacağımızı ve ekonomiyi doğru bir yörüngeye oturtmakta geç kalmayacağımızı umut etmek istiyoruz."(143)

Cumhuriyet, yeni Maliye Bakanı Kafaoglu'nu destekledi. Özal serbest piyasa ekonomisini "el yordamı" ile uygulamaya kalkmış, bu yüzden gerek

sistemden kaynaklanan, gerek uygulamadan doğan olumsuz sonuçlarla karşılaşmıştı.(144)

Kafaoğlu da hiç şüphesiz serbest piyasa ekonomisinden yanaydı. Ama (bu modeli) daha bilimsel ve daha akılcı yöntemlerle uygulamaya çalışacaktı. Cumhuriyet Türkiye'de "serbest piyasa ekonomisi" ile üretimi artırıcı, sosyal adaleti sağlayıcı sonuçlar alınacağı kanısında değildi. ancak yine de bu siyasetin kendi içinde daha tutarlı, daha akılcı biçimde uygulama olanağı bulunduğu inanıyordu.(145)

Ayrıca bu olayla bir ekonomik programın iç tutarlılığının özellikle demokrasiyle yaşayacak bir toplumda kendi başına bir başarı reçetesi olamayacağına anlaşıldığını, bundan sonra uygulanacak ekonomi politikalarında toplumun çeşitli kesimlerinden gelecek tepkilerin hesaba katılması ve ekonomi yanında insanın da düşünülmesi gerektiğini belirtti.(146)

Hürriyet istifaları manşetten verdi. "kastelli fırtınası Hükümete değişiklik getirdi. Özal gitti."

Gazete ilk iş olarak Özal'ın yaptıklarını ve yapamadıklarını gündeme getirdi. Özal, kuyrukları kaldırmış, enflasyonu düşürmüş, ihracatı artırmış ve ödemeler dengesi açığını küçültmüştü. Banker olayları, pahalılık, işsizlik ve iç piyasadaki durgunluk da başaramadıkları arasında idi.

Gazeteye göre, eğer bu konuda bir bilanço çıkarılacak olsaydı, sonuç Özal'ın aleyhine olmayacaktı.(147)

Özellikle Oktay Ekşi, Özal'ın istifasından duyduğu üzüntüyü açıkça belli etti, istifası için zamanın erken olduğunu söyledi:

"Turgut Özal'a yazık oldu... Özellikle 24 Ocak Kararları ile özdeşleşen Turgut Özal'a yazık oldu.

"Biliyoruz banker olayları birilerinin başını yiyecekti. Daha baştan, yani 80 sonlarında ve 81'in başlarında bankerlerin piyasada fink atmaya başladıkları sırada "halkın parası kime gidiyor, bununla kim meşgul olacak" diye düşünmeyenlere, banker lafını ilk duyupta önemli bir şey sanan vatan-daşı sahipsiz bırakanlara bir fatura ödetmek gerekiyordu...

"Ama Özal'ın gitmesi için erken"(148)

Sütununda Özal'ı ve Erdem'i sık sık eleştirdiğini belirten yazar, ama bir noktayı da aynı şekilde vurgulamayı görev saydığını söyledi: Bu ise, 24 Ocak Kararlarına dayalı politikanın ekonomiye hayli kısa zamanda sağlık kazandırması idi.

Turgut Özal enflasyon hızını düşüreceğiz diye ortaya çıkan sorumlular içinde, sözünü bir ölçüde gerçekleştirebilen tek insandı. Bunu, askeri bir yönetim devrinde, muhalefetsiz, sendikasız bir ortamda yapmıştı; doğrudu ama alınan sonuçta doğrudu.(149)

Sonuçta ise, 24 Ocak Kararlarıyla yürürlüğe konulan ekonomi politikalarının değiştirilmesi konusunda endişesini dile getirdi.(150)

Hürriyet Özal için bu kadar üzülmesine karşın yeni Maliye Bakanı'nı da benimsemekte zorluk çekmedi. Kafaoglu'nun ilk basın toplantısından sonra, onu tutarlı ve sorumlu bir yaklaşım içersinde bulduğunu söyledi. Gazeteye göre, yeni Maliye Bakanı hayaller veya hesap cetvelleri üzerine kurulu mali politika değil, insanlar tarafından ve insanlar için uygulanan bir mali politika izleme kararında idi.(151)

Milliyet istifaların gerekli olup olmadığı konusu üzerinde durmadı. Özal'ı yeni Maliye Bakanına benzer bir yaklaşımla kararları yanlış uyguladığı konusunda eleştirdi. Özal, ekonomiye bir ameliyat uygulamış, ancak ameliyat sonrasında yan önlemlere önem vermemiş, Türkiye'nin gerçeklerine uymayan bir yaklaşımla hatalarında ısrar etmişti.(152)

Milliyet, Cumhuriyet'in sürekli dile getirdiği bir eleştiriyi de vurguladı. Özal kendi uyguladığı politikanın tek seçenek olduğu görüşüyle yola çıkmış, ancak daha sonra kendisinin tek seçenek olduğu inancıyla hareket eder bir tutuma girmişti.(153)

Milliyet'te eleştirilerden çok, Özal'ın ve serbest piyasa ekonomisinin savunulması daha önemli yer tutmuştur. İstifalar konusunda en önemli iki nedenin "kastelli olayı" ve "ekonomik anarşi"nin sürmesi olduğunu söyleyen gazete, Özal'ın serbest piyasa ekonomisi ve serbest faiz politikasının düzensizlik olarak anlaşıldığını, banka ve bankerler arasındaki faiz yarışının ekonomik politikayı sarstığını ileri sürdü.(154)

Milliyet'e göre, Özal ülkeyi kasıp kavuran enflasyonu önlemek, kısıtlıkları ortadan kaldırmak, dışsatımı geliştirmek, kısacası ekonomik politikayı dünya koşullarına göre yeniden düzenlemek konusunda önemli adım atmıştı. Ayrıca bu politikanın başırsısı işin işçi, memur, esnaf, işadamları ve sanayici tüm toplum kesimleri özveride bulunmuştu.(155)

Milliyet yeni Maliye Bakanı Kafaoğlu konusunda Hürriyet'e benzer bir anlayış gösterdi. Yani onu benimsedi. Önemli olan 24 Ocak Kararları idi ve Kafaoğlu da bu kararları uygulamaya devam edeceğini bildirmişti. Ayrıntılarda değişiklik olabilirdi, ama bu da doğaldı.

Uygulamadaki farklılıkları doğal karşıladığını söyleyen Milliyet, Kafaoğlu'nun "kurtarma operasyonu"na en fazla tepki gösteren gazete oldu. Ona göre, işçinin asgari ücretinde tutumlu davranılırken, başka kesimlere "kurtarma operasyonu" adıyla aşırı devlet yardımına gitmek dolayısıyla tüm faturayı yine vatandaşa ödetmek yanlıştır.(156)

Gerçekten de 1982-1983 dönemini kapsayan Kafaoğlu'nun Maliye Bakanlığı döneminde, zor durumdaki banka ve şirketlere yapılan devlet sübvansiyonu ekonomide önemli bir yer tutmuştur. Faiz oranlarının yeniden devlet denetimine (Maliye Bakanlığı) alınmasından sonra, yeni Maliye Bakanı'nın ekonomik programında öncelik "kurtarma" işlemine verilmiştir. Batma durumuna giren pek çok şirket (Güney Sanayii, Asil Çelik, Paktaş vb.) ve banka (TÖBANK, Hisarbank, Odibank, İstanbul Bankası gibi) KİT katılımı veya yönetimi yoluyla kurtarılmıştır.(157)

Milliyet, batma durumunda olan şirketleri maceracı olmakla suçluyordu. Maceracı tutumlarıyla sıkıntıya düşmüş bu kuruluşları, aklı başında davranıp ayakta kalmasını bilmiş olanlarla bir tutmak haksızlık olurdu.(158)

Burada, maceracı tutumdan ziyade, uygulanan dışa açık büyüme modelinin iflaslarda büyük rol oynadığını belirtmek gerekir. İthal rekabetin girdiği alanlarda, bir de faiz oranlarının, artan girdi fiyatlarının maliyetleri yükseltmesi birçok küçük firmayı iflasa götürmüştü, tekelleşme sürecini hızlandırmıştır.(159)

IV. 1983 SONRASI ANAP DÖNEMİ

A) 6 KASIM 1983 SEÇİMLERİ : ANAP İKTİDARDA

12 Eylül dönemini noktalayan genel seçimler 6 Kasım 1983'te yapıldı. Seçimlerden önce birçok yeni parti kuruldu, ancak önceki dönemin yasaklı politikacılarının yanısıra, ordu yeni kurulan oniki partiyi de onaylamadı ve sadece üç partinin seçimlere katılmasına izin verdi.(160)

Seçimlere katılan siyasal partilerden Turgut Sunalp Başkanlığındaki Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) askeri yönetimin de desteğiyle (161) seçimi kazanmaya en kuvvetli aday olarak görülüyordu. Ama sonuçlar umulanın dışında gelişti, MDP seçimlerde yüzde 23.27 oy alarak ancak üçüncü parti olabildi.

Seçimin galibi ise, aldığı yüzde 45.15 oy oranıyla Turgut Özal'ın Anavatan Partisi (ANAP) oldu. Seçime katılan Necdet Calp Başkanlığındaki Halkçı Parti (HP) de yüzde 30.46 oyla ikinci parti oldu.(162)

Böylece, 1990'lara kadar sürecek olan Turgut Özal dönemi de başlamış oluyordu.

Basın 6 Kasım genel seçimlerinde en fazla demokrasiye yeniden dönüş konusu üzerinde durdu. Bunun yanında siyasi tercihlerini de açık veya kapalı bir biçimde ortaya koydu.

Milliyet'in bu konuda tercihi serbest piyasa ekonomisi ve onu en iyi uygulayacağını söyleyen Özal'dan yana oldu. Gazete seçimin son gününe kadar ANAP'ı destekleyen yazılar yazdı. Turgut Özal'ın seçim kampanyası boyunca savunduğu "ülkeyi 12 Eylül öncesine getirmeyecek, siyasi kavgaya girmeyecek, birleştirici, yapıcı, işbiririci, akılcı ve her yönüyle hazırlıklı bir siyasi parti" oldukları görüşüne benzer bir söylemi dile getirdi.

Milliyet, seçilecek siyasal iktidarın ne gibi özellikler taşıması gerektiğini belirtirken, adeta ANAP'ı tarif ediyordu: "Öyle bir iktidar ve hükümet seçmeliyiz ki Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrarını koruyacak güce sahip olsun, devlet kapısı partizanlık aracı olmasın... Türkiye'nin sokaklarında bir daha kan döküldüğünü, Türk'ün Türk'ü öldürdüğünü görmek istemiyoruz, hazinenin akılsızca uygulamalarla boşaldığını, karaborsanın, kuyrukların başladığını da görmek istemiyoruz."(163) Gazete ayrıca, serbest rekabeti savunan, piyasa ekonomisi içinde yerli ve yabancı sermayenin yatırım yapmasını isteyen görüşün akılcı olduğunu, ama bunun için siyasi istikrar gerektiğini, dolayısıyla siyasal iktidarın bölük pörçük tablolara değil, bütünü gören programlara dayanmak zorunda olduğunu belirtiyordu.(164)

6 Kasım seçimlerini Özal kazandı ve Milliyet'in çok istediği şey gerçekleşti. Artık Özal'ın tek yapması gereken başarmaktı. Bunun için de O'na yardımcı olunmalıydı. Eleştirmeli fakat engellenmemeli, tartışmalı ancak çamur atılmamalıydı. Çünkü, Özal'ın başarısı aynı zamanda istikrarın, ekonominin ve demokrasinin başarısı olacaktı.(165)

Milliyet seçim sonuçlarını değerlendirirken, HP'yi seçimden ikinci parti olarak çıkmasına karşın başarısız buldu. Ona göre sosyal demokratlar azınlıkta kalmıştı: "... Türk sosyal demokratları hâlâ Atatürk barajını biz yapacağız, İkinci Boğaz Köprüsü'nü de biz tamamlayacağız" demek cesaretini gösterememektedir. Bir büyük kalkınma projesine sahip çıkamayan sosyal demokratlarımız, bu seçimde de HP içinde sloganlara takılıp kalmışlardır.

Ve buna rağmen yüzde 30 oy almışlardır.

"Bir sosyal demokrat partinin, Sunalp'ın MDP'sini geçmesi fazla hüner değildir. Sosyal demokratlar Özal kadar ciddi ve inandırıcı olsalardı, onu da geçebilirlerdi. Çünkü sağ bölünmüştü. Yine de azınlıkta kaldılar."(166)

Hürriyet de seçimlerde ANAP'ı ve Özal'ı destekledi. Özal'la ilgili haberleri sürekli sürmanşetten verdi. Seçim sonuçlarını da yine sürmanşetten "Seçmen Özal dedi" başlığıyla verdi. Gazete Özal'ın başarısını onun seçim süresince verdiği "yumuşak üsluplu" mesajlarının seçmene en iyi biçimde ulaşmasına bağladı. Ayrıca HP'yi de başarılı buldu.(167)

Cumhuriyet, 6 Kasım genel seçimlerinde ANAP'ı desteklememekle birlikte, onu diğer partiler içinde kazanma şansı yüksek bir parti olarak görüyordu. Bunun nedenini ise şöyle açıklıyordu: "Batı ve uluslararası kuruluşlar 24 Ocak programının eksiksiz uygulanması için Özal'a şans tanınması görüşündedirler. Bu görüşler yabancı basında da açıkça ifade edilmektedir. Batı, Özal'ın başbakanlığında, Türkiye'de liberal bir dönemin başlayacağı ve ancak liberalizmin böylece yeşereceği kanısındadır."(168)

Cumhuriyet, seçim sonuçlarını "ANAP kazandı" manşetiyle verdi. Yorumu ise şu oldu: "Özal ezici bir çoğunlukla kazandı, Sunalp silindi, Calp ise, Türkiye'de güçlü bir sol birikimin varlığını kanıtladı."(169)

Ancak, bu sonuçların halk egemenliğinin kesin ve tartışılmaz kararı olarak kabul etmenin doğru olup olmayacağı yönündeki şüphesini de belirtti. Özal kazanmıştı ama "oyunun kuralları" böyle konulduğu için kazanmıştı.

Ona göre, bugünkü siyasal ortam, anayasa, siyasi partiler ve seçim yasaları, bugünkü sonucu yaratmıştır. Özal'a verilen oylar, bu koşulların ürünüdür.(170)

B- ANAP'IN EKONOMİ POLİTİKASI ve BASIN

6 Kasım seçimlerinden sonra iktidara gelen ANAP, Aralık 1983'te hükümetini kurdu. Böylelikle, 6 aylık bir aradan sonra Turgut Özal, ekonominin başına tekrar, bu kez Başbakan olarak geliyordu. Amacı, baştan beri savunduğu 24 Ocak Kararlarını hiçbir engelle karşılaşmadan, kendi kadrosunu kurarak uygulamak olan Özal, Başbakanlık görevi sayesinde bu olanağa fazlasıyla kavuşuyordu.

Başlangıçta, kamuoyunda Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le Özal arasında, Evren'in seçimden önce MDP lehine verdiği demeçten dolayı bir "güven bunalımı" doğabileceği şeklinde bir kanı uyandıysa da, bu durum uzun sürmedi.

Anavatan Partisi iktidara geldiğinde önceliği siyasal konulardan çok ekonomik konulara verdi. Bu bağlamda yeni kavuşulan demokrasiyi, tüm yasa ve kurumlarıyla yerleştirme çalışmaları bir yana bırakılarak (hatta, askeri yönetimin bu alanda koyduğu kısıtlamalara sahip çıkarak) ekonomik alanda liberalizm uygulamasına başlandı.

İktidarın ilk altı aylık döneminde ekonomik kararlar hızla alındı ve uygulamaya kondu.

Anap hükümetinin aldığı ekonomik kararlar (ki 29 Aralık Kararları olarak da anılmaktadır) 24 Ocak Kararlarının devamı niteliğinde ve bu kararları daha da zenginleştirici, pekiştirici bir özelliğe sahip olmuştur.

Böylece, 24 Ocak programı, 1985 yılının sonuna kadar kesintisiz bir biçimde uygulandı. Bunun nedeni, 1985 yılının, askeri rejim altında kurum-

sallaştırılmış olan ekonomik politika öğelerinin "saf" biçimiyle süre geldiği, parlamenterizmin etkisi altında zorlanmaya başlamadığı son yıl olmasıdır. 1985'ten sonraki yıllarda parlamenter rejim yeniden gündeme gelmiş ve ANAP iktidarını, örneğin bölüşüm gibi bazı konularda daha duyarlı olmaya zorlamıştır.(171)

ANAP'ın ülkede dışa açık serbest piyasa modelini yerleştirme ve devletin ekonomik alandaki rolünü en aza indirme doğrultusunda aldığı ekonomik kararların başlıcaları serbest kur, dış ticaret ve kambiyo politikalarının önemli ölçüde liberalleştirilmesi olmuştur.

Kur politikasına getirilen esneklikle, bankalara, alış ve satış kurlarını Merkez Bankasınca belirlenen "esas" kurun belli bir oran (dövizlerde yüzde 6, efektiflerde yüzde 8) altında veya üzerinde belirleme izni verilmiştir. Haziran 1985'te ise bankalar kur tespiti konusunda tamamen serbest bırakılmıştır.

Bundan başka dövize getirilen yasaklar ve devlet kontrolü gevşetilmiş, cezai önlemler kaldırılmış, banka ve şirketlerin her türlü döviz işlemleri yapması, dövizle borç alıp vermesi (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan) izin almak kaydıyla serbest bırakılmıştır.(172)

Dış ticaret konusunda, ekonomik büyümenin temel dayanağı olarak görülen ihracatın artırılması için, ihracat teşvik kredileri, vergi iadesi, gümrük muafiyetleri, ihracatı destekleme fonu v.b. gibi geniş bir teşvik sistemi getirildi.(173) İhracata getirilen bu büyük olanak ve kolaylıkların aynı zamanda "hayali ihracat" olgusunu da ortaya çıkardığını belirtmek gerekir.

İthalatı serbestleştirme konusunda ise, Anap hükümeti en büyük adımı atmıştır. Gümrük vergisi oranları indirilmiş, ithalat üzerindeki devlet kontrolleri sınırlandırılmış, kota uygulaması kaldırılarak, ithalatı yasak mal sayısı uyuşturucu, silah ya da bunların girdileri gibi mallar dışında tamamen ortadan kalkmıştır.(174)

1984 yılında değiştirilen Türk Parasını Koruma Yasası ise, hükümetin kambiyo alanındaki en önemli düzenlemesini oluşturdu.(175)

Bu kararlardan başka, KİT'lerin özelleştirilmesi, yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapmasını kolaylaştırıcı kararlar, serbest faiz uygulamasının sürdürülmesi, büyük sermaye üzerindeki vergi yükünü azaltmaya, buna karşılık ücretli kesimin vergisini artırmaya yönelik vergi düzenlemeleri, Katma Değer Vergisi (KDV)'nin yürürlüğe girmesi gibi kararlar ve uygulamalar, Anap iktidarının ekonomik programında yer almıştır.

Basının Anap iktidarına ve uyguladığı, 24 Ocak Kararlarının daha genişletilmiş bir aşamasını oluşturan ekonomik programına yaklaşımı, daha önce 24 Ocak Kararlarına karşı oluşturduğu politikanın bir devamı niteliğinde oldu. Başka bir deyişle, karşı olanlar veya destekleyenler Anap iktidarının ilk iki yıllık döneminde de aksi bir yaklaşım içine girmediler.

Cumhuriyet eleştirel tutumunu Anap iktidarı döneminde de sürdürdü. Eleştirilerinin ortak noktasını, bir IMF şablonu olarak gördüğü 24 Ocak Kararlarının ülkeyi kötü bir duruma doğru götürdüğü konusu oluşturdu.

Anap'ın ekonomik kararları alması ve uygulaması çok kısa bir sürede gerçekleştiği için, değerlendirmeler de iktidarın ilk aylarından itibaren başlamıştır.

Cumhuriyet, iktidarın ilk üç aylık süresini değerlendirirken, uygulamaları başarısız buldu. "Acil hedefler" olarak gösterilen enflasyonu düşürme, ihracatı ve tasarrufları artırma konusunda beklenenler gerçekleşmemiştir. (176)

Gazete, iktidar ve onu destekleyen çevreler tarafından sürekli olarak vurgulanan "24 Ocak Kararlarının, dolayısıyla Özal'ın uyguladığı programın alternatifi yoktur" biçimindeki iddiaya her zaman karşı çıktı. Ona göre, 24 Ocak Kararlarına karşı seçenek; "plancı, devletçi, müdahaleci, özgürlükçü, katılımcı" demokratik sosyalist anlayıştı.(177)

Cumhuriyet, ekonomik kararların dördüncü yılında uygulamaları ele alırken, diğer gazetelerin aksine ortaya çok kötü bir tablo çıkardı.(178)

Anap'ın bir yıllık sürede yaptığı KİT zamlarının hangi boyutlara ulaştığını manşetten, çarpıcı bir şekilde verdi: "İşte zam vurgunu KİT'ler bir yılda 1 trilyonluk zam yaptı"(179) Ekonomik göstergelerle desteklenen haberde, kaynak olarak TÜSİAD'ın "1985'e Girerken Türk Ekonomisi" raporu kullanılmıştı. Bu rapora göre, KİT'lerin fiyat ayarlamaları yoluyla sağladıkları ek gelir 1984 yılında 958 milyar lirayı bulmuştu. Gazeteye göre, vergi toplamada başarısız olan, KİT'lerde maliyet düşüşü ve verimlilik artışını sağlayamayan hükümet, en kolay yol olarak zamları seçmişti. KİT zamlarının ortalama fiyat artışlarının çok üstünde olduğunu vurgulayan Cumhuriyet, 1984 yılında hükümetin gelir vergisinden ancak 1.1 trilyon beklediğini, bu durumda "KİT zamları adeta yeni bir vergi yarattı" diyenleri haklı çıkardığını söyledi.(180)

Cumhuriyet, Anap'ın vergi politikasını da olumsuz yönde değerlendirdi. Özal'ın dargelirliye müjde olarak sunduğu gelir vergisi düzenlemeleri genel-

de üst gelir gruplarının işine yarıyordu.(181) Ücretler konusunda da Başbakan iki yıldır yüzde 25'lik enflasyona göre ayarlama yapıyordu. Oysa yıl sonu gelince bu enflasyon ikiye katlanıyordu.(182)

Cumhuriyet'e göre enflasyonun asıl nedeni uygulanan sıkı para politikasının kendisiydi.(183)

Sonuçta IMF'nin kredi dilimlerini geri ödemek amacıyla düzenlenen "istikrar tedbirleri" devletçe desteklenen ayrıcalıklı şirketler başta olmak üzere özel sektöre yaramıştı, emeği ile geçinenlerin yaşam koşulları gün geçtikçe kötüleşiyordu.(184) Cumhuriyet bu duruma kanıt olarak da, İstanbul Sanayi Odası (İSO)'nın yaptığı "500 büyük firma" araştırmasını gösteriyordu. Bu araştırmaya göre, özel sektör bir yıl öncesine göre "yüzde 107 bilanço kârı" artışı sağlamıştı.

Milliyet başından beri yürüttüğü 24 Ocak Kararları ve Özal yanlısı politikasını Anap döneminde de sürdürmeye devam etti. Milliyet'in başyazıları Özal'ı kesinlikle eleştirmede. Bunun ötesinde, iktidarı, "ona engel olmak isteyenlere, başarısını çekemeyenlere" karşı koruyucu bir tavır içine girdi. Bu duruma güzel bir örnek, iktidarın ilk günlerinde Başbakan'a yazılan açık mektuptur.(185)

Milliyet'e göre, 24 Ocak'tan önce varolan döviz kıtlığı, mal yokluğu ve karaborsa, kuyruklar gibi ana sorunların hepsi 4 yıl içinde çözülmüştü. Çok yakın geçmişte döviz peşinde koşan bankalar, şimdi Türk lirası arar hale gelmişti. Gündemin en önemli maddesi olan enflasyonu da çözdükten sonra ücret ve fiyat dengesine ve yeni yatırımlara mutlaka sıra gelecekti.(186)

Böylece, Milliyet ekonomik kararların olumsuz etkilerinden çok, kendince başarılı gördüğü yönleri üzerinde daha fazla durma eğilimini önceden olduğu gibi sürdürüyordu. Bu söylem aynı zamanda iktidarın dile getirdiği, savunduğu bir olguydu. Milliyet'te buna sahip çıkıyordu.

Milliyet, Özal Hükümetinin ekonomik kararlardan sonra yürürlüğe koyduğu ve artık bir süreklilik halini alan zamlar konusunda da iktidar tarafında yer aldı. Ona göre, hiçbir Hükümet, hiçbir zammı gerekçesiz ve isteyerek yapmazdı.(187)

Ama, zamların artık herkesin sabrını taşırdığını ve sadece yüksek faiz ve sıkı para politikasıyla enflasyonun önlenemediğini söyleyerek, durumu kabul etmeye başlıyordu.

Milliyet aynı zamanda Özal'ı destekleyen, ama uygulamaları nedeniyle hoşnutsuzluk içinde olan bazı kesimlerin de tercümanı oluyordu, daha doğrusu Özal'ın dikkatini bu yöne çekiyordu. Bunu yaparken, her zamanki gibi Özal'ın başarılı yönlerini teslim etmeyi asla ihmal etmiyordu: Başbakan, 1980'den başlayarak başarı grafiğini yükseltmiş bir kişiydi. Enflasyonu dizginlemiş, ihracatı artırmış ve Türk lirasının dış güvenirliliğini sağlamıştı. Ekonomideki bu başarılarının sonucunu siyasette de almış ve 6 kasım seçimlerinde iktidar olmuştu.

Şimdi ise, başarılı olduğunu kabul eden ve kendisini destekleyen bazı kesimlerin neden endişeli bir bekleyişe geçtiğini ve eleştirmeye başladığını anlamaya çalışmalıydı.(188)

Milliyet'in açıkça belirtmediği "bazı kesimler" büyük bir olasılıkla, Turgut Özal'ın ayrıcalıklı davrandığı işletmeler dışında kalan kuruluşlardır.

Çünkü Başbakan, bu dönemde ithalat, ihracat, devlet sübvansiyonu gibi konularda bütün yetkilere sahipti ve bunu dilediğinde kullanıyordu. Bu durum ise sık sık sanayici ve işadamlarının, özellikle bu haklardan yoksun kalanların eleştirilerine neden oluyordu.

Milliyet 1985 yılında yine Özal'ı desteklemeye devam etti. Ancak, manşette, baş yazılardan farklı olarak ekonominin aksayan yönleri ilk haber olarak yer alıyordu. Örneğin, işsizliğin çözümsüzlüğü, Hükümetin kurduğu ve hertürlü denetimden uzak fonlar, boşa kemer sıkılması çarpıcı başlıklarla veriliyordu.

Hürriyet, Milliyet'e oldukça yakın bir anlayışla Anap iktidarını ve 24 Ocak kararlarının bir devamı niteliğinde olan ekonomik kararlarını destekledi. Yalnız bu dönemde Hürriyet'in başyazarı bulunmuyordu. Günlük ekonomik ve siyasal gelişmelerle ilgili yorumları gazete adına hergün olmamakla birlikte Mehmet Ali Kışlalı yapıyordu.

Kararları, "Özal'ın ekonomik ihtilali" olarak adlandıran Hürriyet, bu "ihtilali" öncelikle dar gelirli kesim ya da o zamanki yaygın deyişle "ortadirek" açısından ele aldı. Bu konuyu sürmanşetten verdi. Daha sonraki yayınlarında da bu tutumunu sürdürdü. Hürriyet, bir anlamda hem hükümeti destekleyen, bu arada hitabettiği geniş kitleleri de unutmadığını vurgulayan bir tutum sergilemeye çalışıyordu. Ama, esas ağırlık noktasını Hükümet kanadı oluşturunuyordu.

Hürriyet iktidarın ilk yılı olan 1984 yılını "ortadirek için kader yılı" olarak nitelendirdi. Acaba ekonomik kararlar refah mı getirecekti, sıkıntı mı? Gazete bu konuda iyimserdi. "Ortadirek" faizlerin yükseltilmesi ve faizlerden alınan vergilerin düşürülmesi ile ilk mutlu haberi almıştı. Bundan

başka, ithalatın serbest bırakılması, serbest piyasa düzeni içinde rekabeti getireceğinden, fiyatlar düşecek ve elektronik eşya almak isteyen "ortadirek" bundan yararlanacaktı. Hürriyet'e göre, "ortadireği" umutlandıran, daha doğrusu umutlandırması gereken sadece bu değildir. Yıllardır vergi yükünü çeken bu kesimin daha az vergi vermesini sağlayacak önlemler de Hükümet programında yer almıştır.(189)

Hürriyet zamlar konusunda, kendisi bir yorum yapmak yerine, Başbakan Özal'ın gerekçelerini manşet olarak veriyordu. Buna göre, Turgut Özal" Zam yapmamak halka haksızlık olurdu" ifadesini kullanıyordu. Zamların nedeni olarak da kendilerinden önceki hükümetin yani Ulusu hükümetinin fazla para basmak dolayısıyla enflasyonu artırmasını ve zamların geciktirilmesini gösteriyordu.(190)

Hürriyet, bu tür haberleri sık sık manşetten ve ılımlı bir yaklaşımla sundu. Bu tutumunu, ekonomik göstergelerin açık bir şekilde olumsuzla yöneldiği 1985 yılına kadar sürdürdü.

Gazete, Başbakan'ın ilk basın toplantısını, "Başbakan; zenginden alıp fakire vereceğiz" biçiminde sürmanşet olarak verdi. Basın toplantısı hakkındaki yorumunda ise, Başbakan'ın doğru bildiği ekonomik politikayı uygularken, büyük kitleleri ezmeye çalıştığını vurguladı.(191)

Hürriyet, 24 Ocak Kararlarının 5. yıldönümünde artık hafifte olsa eleştirel bir gözle bakıyordu. Çünkü, başta enflasyon olmak üzere ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, bütçe açığının kapatılması gibi temel hedeflerde beklenen başarılı sonuçlar alınamıyordu.

Hürriyet'e göre 24 Ocaktan bu yana "Mal bollaşmış, ama hayat zorlaşmış"tı. Evet, kuyruklar bitmiş, yok yok olmuş, ihracat artmış, döviz bollaşmıştı, ama ücretler gerilerken, paranın alım gücü azalmıştı.(192)

Bu haberin hemen yanında ise, yine aynı konumda verdiği bir haberle Özal'a karşı olan desteğini sürdürmeyi ihmal etmiyordu. Haberin başlığı, Özal'ın "5 yılda sanayileşmiş ülke olduk" ifadesi idi. Özal Hürriyet'e 24 Ocak Kararların bir değerlendirmesini yapmıştı.

Hürriyet, ekonominin 1985 yılında içinde bulunduğu durum için "ekonomide hava kurşun gibi ağır" benzetmesini yapıyordu. "Altı yıldan beri daha iyiye gitmesini umduğumuz ekonomik hayatımızda ciddi ve zor günler geçiriyoruz" diyordu. Ona göre, vergi kaçağı ve borç yükü hükümeti zorluyordu.(193)

Sonuçta Hürriyet; 1985 yılının sonuna kadar Hükümete olan desteğini sürdürdü, fakat bu arada ekonomideki enflasyon, ücretler, dar gelirliilerin durumu gibi belirgin göstergeleri de dile getirdi.

DİPNOTLAR (II. BÖLÜM)

- 1- SCHİCK, İrvin, C. ve TONAK, E. Ahmet: "Uluslararası Boyut: Ticaret, Yardım ve Borçlanma", Geçiş Sürecinde Türkiye Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s.359.
- 2- SHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet: A.g.m., s.358.
- 3- TÜZÜN, Gürel: "Ekonomik Bunalım ve 24 Ocak Kararları Üzerine", İşbitiren Ekonomi, Bilim ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1986, s.48.
- 4- BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, Gerçek Yayınevi, 3. baskı, Ekim 1990, s.54-56.
- 5- BORATAV, Korkut: a.g.e. Bu devalüasyonla 1 dolar karşılığı Türk lirası 1.28 TL.den 2.80'e düşürülmüştür.
- 6- Bkz.: BORATAV, Korkut: a.g.e., s.76-77 ve DOĞAN, Yalçın: IMF Kıskaçında Türkiye 1946-1980, 3. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, Şubat 1987, s.62.
- 7- TÜZÜN, Gürel, a.g.m.
- 8- BORATAV, Korkut: a.g.e., s.87.
- 9- BORATAV, Korkut: a.g.e.
- 10- BORATAV, Korkut: a.g.e, s.98.
- 11- TÜZÜN, Gürel: a.g.m., s.51-52.
- 12- DÇM: "Özde yabancı ekonomilerden Türk ekonomisine bir döviz akımı olan DÇM uygulaması, Türkiye'de ya da yurt dışında oturan Türk ya da yabancı uyruklu gerçek ya da tüzel kişilerin açtıkları döviz hesabıdır. DÇM kaynaklı hesaplarda dövizin kaynağı sorulmaz. Kısa vadeli yatırılır. Hem döviz yatırıp hem kur garantisinden yararlanıp, hem yüksek faiz alıp, hem karşılığında iş para yatırıp ve bunu kredi olarak kullanıp istenildiği anda da dövize çevrilebilen bu hesap türü Birinci MC sırasında akıl almaz borçlanmanın kaynağını oluşturmuştur." (DOĞAN, Yalçın: a.g.e., s.129-130.)
- 13- TÜZÜN, Gürel, a.g.m.

- 14- Garantisiz ticari borçlar; 1980 yılı öncesinde Türkiye'de yapılan ithalat sırasında mal bedellerinin ödenmesi konusunda, sigortası bulunmayan ve fiilen Türkiye'ye ithalatı yapılmış, ancak transferi ve ödenmesi gerçekleştirilmemiş mallara ve işlemlere ilişkin olarak oluşan borçlardır. (APAK, Sudi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları, Anahtar Kitaplar, Ekim 1993, s.187.)
- 15- KAZGAN, Gülten: Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar, 2. Basım, İstanbul, 1988, s.291-292.
- 16- DOĞAN, Yalçın: a.g.e., s.134-135.
- 17- BORATAV, Korkut: 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1991, s.71.
- 18- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.290.
- 19- BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, a.g.e., s.116 ve ÇAVLAN, Hatice: 1980 Sonrası Türkiye'de İktisat Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.83.
- 20- YÜCEL, Seniye: Siyasi İktidar Basın İlişkileri, Milliyet Gazetesi Gazetecilik Yarışmasına Katılan Çalışma, 1989, s.II 2.
- 21- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.295.
- 22- BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, a.g.e.
- 23- TÜZÜN, Gürel: a.g.m.
- 24- Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1980 tarihli 20 adet kararıyla uygulamaya konulan istikrar programı ve onu izleyen kararlar (29 Aralık Kararları) kendi aralarında bir bütünlük taşır ve programın daha da pekiştirilmesine yöneliktir. (Bkz.: APAK, Sudi: a.g.e, s.182 ve KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.339.)
- 25- GÜLER, Aysun: Azgelişmişlik, Gelişme Stratejileri ve Türkiye 1980-90, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.57.
- 26- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.334-335.

- 27- OYAN, Oğuz: 24 Ocak Ekonomisinde Dışa Açılma ve Mali Politikalar, V Yayınları, Mayıs 1987, s.52.
- 28- ALEMDAR, Korkmaz ve KAYA, Raşit: Radyo-Televizyondan Yeni Düzen, TOBB Yayınları, Ankara, 1993, s.34.
- 29- KAZGAN, Gülten: a.g.e.
- 30- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.336 ve AREN, Sadun: Bir Dönemden Yazılar 1980-1988, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s.104.
- 31- KAZGAN, Gülten: a.g.e.
- 32- IMF-Türkiye ilişkiler konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz.: Doğan, Yalçın: a.g.e.
- 33- GÜLER, Aysun: a.g.e., s.62.
- 34- GÜLER, Aysun: a.g.e.
- 35- AKGÜÇ, Öztin: Ekonomide Gerçeği Arayış, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s.344.
- 36- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet: a.g.m., s.356.
- 37- BORATAV, Korkut: 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, a.g.e, s.85.
- 38- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet: a.g.m., s.378.
- 39- KEYDER, Çağlar: Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları, İstanbul, 1993, s.40.
- 40- TÜZÜN, Gürel: a.g.m., s.52-56.
- 41- TÜZÜN, Gürel: a.g.m.
- 42- AREN, Sadun: a.g.e., s.41.
- 43- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.334.
- 44- OYAN, Oğuz: a.g.e., s.52-55.
- 45- PAMUK, Şevket: "24 Ocak Sonrasında Sınıflar ve Gelir Dağılımı", 11. Tez Kitap Dizisi 2, Şubat 1986, s.90.

- 46- KOLOĞLU, Orhan: Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, İletişim Yayınları, Ağustos 1992, s.86.
- 47- SCHİCK, İrvin, C. ve TONAK, E. Ahmet: a.g.m., s.377.
- 48- "24 Ocak Kararları arefesinde Türkiye için, bir yandan dış borçların ertelenmesi, kredilerin proje kredisi değil, program kredisi olarak ivedi verilmesi, öte yandan da taze kredilerin yılda 1-1.5 milyar doların altına düşmemesi gerekiyordu. IMF onayı olmadan bu resmi nitelikli kredilerin ele alınması mümkün değildi." (KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.336.)
- 49- DOĞAN, Yalçın: a.g.e., s.174.
- 50- EKŞİ, Oktay: "Çıkış Yolu", 27 Ocak 1980, s.1.
- 51- GEVGİLİLİ, Ali: "Acı Haplar ve ... Büyümeyen Yorgan", 22 Ocak 1980, s.1.
- 52- GEVGİLİLİ, Ali: "Keseniz Yetiyorsa...", 26 Ocak 1980, s.1.
- 53- Cumhuriyet, 28 Ocak 1980, s.1.
- 54- Olayların Ardındaki Gerçek, "Aymazlık Politikası", Cumhuriyet, 30 Ocak 1980, s.1.
- 55- Olayların Ardındaki Gerçek, "İster İstemez", Cumhuriyet, 27 Ocak 1980, s.1.
- 56- Hürriyet, 15 Ocak 1980, s.1.
- 57- Bu konuda bkz. KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.337-340.
- 58- Turgut Özal; Aralık 1979 - Eylül 1980 tarihleri arasında Demirel Hükümeti'nin Başbakanlık Müsteşarı oldu. Askeri rejim döneminde, ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı görevini üstlenen Özal, 6 Kasım 1983 seçimlerden sonra ise Başbakan oldu.
- 59- 7 ve 8 Şubat 1980 tarihleri bu konuda istisnadır. Bu tarihlerde gazetenin Washington muhabiri, Turgut Özal'ın görüşmelerinden somut bir sonuç çıkmadığını, IMF'nin "bekle-gör" politikasının sürdüğünü bildirmektedir.
- 60- Hürriyet, 9 Şubat 1980, s.1.

- 61- Olayların Ardındaki Gerçek, "İş Çevreleri Ne Diyor", Cumhuriyet, 11 Şubat 1980, s.1.
- 62- Olayların Ardındaki Gerçek, "Ekonomik Paket ve CHP", Cumhuriyet, 29 Ocak 1980, s.1.
- 63- Milliyet, 26 Ocak 1980, s.1.
- 64- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.339.
- 65- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.340.
- 66- BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi, a.g.e., s.130.
- 67- VANER, Semih: "Ordu"; SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.). **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s.255.
- 68- VANER, Semih: a.g.m.
- 69- KEYDER, Çağlar: "Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası", SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.), **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s.66.
- 70- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s.392.
- 71- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): a.g.e., s.393.
- 72- DEĞER, M. Emin: Oltadaki Balık Türkiye, Çınar Yayınları, 2. basım, s.281.
- 73- KEYDER, Çağlar: Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İleşitim Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 1993, s.299.
- 74- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): a.g.e.
- 75- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): a.g.e., s.395.
- 76- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): a.g.e.
- 77- BİRAND, M. Ali: 12 Eylül Saat 04.00, Milliyet Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 1993, s.92-93, 184-185.
- 78- AREN, Sadun: a.g.e., s.127.

- 79- SCHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): a.g.e., s.398.
- 80- CEMAL, Hasan: Özal Hikayesi, Naklen.
KOÇ, Vehbi: Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim, 1987, s.55-56.
- 81- Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1.
- 82- Olayların Ardındaki Gerçek, Cumhuriyet, 16 Eylül 1980, s.1.
- 83- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.345.
- 84- KAZGAN, Gülten, a.g.e.
- 85- KAZGAN, Gülten: a.g.e. ve KEPENEK, Yakup: Türkiye Ekonomisi, Ankara, 1983, ODTÜ.
- 86- AKGÜÇ, öztin: a.g.e., s.240.
- 87- KEPENEK, Yakup ve TÜREL, Oktar (1983: "Türkiye Ekonomisinin 1980'lı Yılları ve Geleceği", Yapıt, 2, Aralık - Ocak, s.12.
- 88- Hürriyet, 4 Temmuz 1980, s.4.
- 89- Hürriyet, 28 Ocak 1981.
- 90- ÇÖLAŞAN, Emin: Banker Skandalının Perde Arkası, 12. Baskı, Milliyet Yayınları, Eylül 1989, s.54.
- 91- Hürriyet, 31 Ocak 1981, s.1.
- 92- Hürriyet, 2 Şubat, 1981, s.2.
- 93- 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Yasasında değişiklik yapan yasa, 15 Eylül 1981 tarihli Resmi Gazetede, tebliğler ise, 16 Eylül 1981 Resmi Gazetede yayımlandı.
- 94- Resmi Gazete, 15 Eylül 1981.
- 95- ÇÖLAŞAN, Emin: a.g.e., s.66.
- 96- ÇÖLAŞAN, Emin: a.g.e., s.67-68.
- 97- ÇÖLAŞAN, Emin: a.g.e., s.126.
- 98- Resmi Gazete, 23 Aralık 1981.
- 99- Resmi Gazete, 14 Ocak 1982.

- 100- Milliyet, 18 Eylül 1981
- 101- A.g.e.
- 102- Olayların Ardındaki Gerçek, Cumhuriyet, 21 Temmuz 1980, s.1
- 103- Cumhuriyet, 17 temmuz 1980.
- 104- Hürriyet, 23 Ocak 1981, s.1.
- 105- Hürriyet, 6 Temmuz 1981, s.1.
- 106- EKŞİ, Oktay: "Daha Önceleri Neredeydiniz", 23 Eylül 1981.
- 107- EKŞİ, Oktay: a.g.m.
- 108- Milliyet, 18 Eylül 1981.
- 109- BARLAS, Mehmet: "Ekonomi ve Öfke", 20 Şubat 1982.
- 110- BARLAS, Mehmet: a.g.m.
- 111- BARLAS, Mehmet: a.g.m.
- 112- MUMCU, Uğur: "Yılın Adamı", 4 Şubat 1982.
- 113- MUMCU, Uğur: "Menkul Değer" 23 Şubat 1982.
- 114- MUMCU, Uğur: a.g.m.
- 115- MUMCU, Uğur: a.g.m.
- 116- Cumhuriyet, 7 Temmuz 1980.
- 117- Cumhuriyet, 27 Şubat 1982.
- 118- BARLAS, Mehmet: "Bankalar Toplantısı", 2 Şubat 1982.
- 119- Bunun nedeni; Anonim Şirketlerin düşük kâr payı dağıtımını politikasını benimsemesi sonucu hisse senedi satışının hemen hemen olanaksız hale gelmesi, tahvil ihracında Türk Ticaret Kanunu'ndaki sınırlara ulaşılması ve hisse senedinin satılamadığı bir ortamda, yalnızca kâra değil zarara da ortak olmayı gerektiren bir ortaklığı belgesinin bu yönden pek umut verici olmamasıdır. (ÇAKICI, Latif: Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1990, s.27-30.)

- 120- ÇAKICI, Latif: a.g.e., s.26.
- 121- ÇAKICI, Latif: a.g.e., s.31.
- 122- KEPENEK, Yakup: a.g.e., s.486.
- 123- OYAN, Oğuz: "24 Ocak Politikası, Ücretler ve Vergi", Bilim ve Sanat, Ocak, 1984, Sayı.37, s.18.
- 124- GÜRKAN, Uluç: "Kastelli Olayı ve Sonrası", Bilim ve Sanat, Ağustos 1982, Sayı 20, s.26-27.
- 125- Cumhuriyet, 19 Haziran 1982.
- 126- "Para-kredi piyasasında oluşan yeni önlemler ister istemez, her zaman cevabı aranan bir soruyu bir kez daha gündeme getirdi.

24 Ocak ekonomisi başarılı mıdır?

Eğer, ekonomiyi bir bütün olarak görmez ve kesitler olarak soruya cevap verirsek, 24 Ocak için başarılı da diyebiliriz, başarısız da...

Başarılıdır!.. Çünkü enflasyon hızı düşmüş, ihracat artmış, çifte fiyat ve spekülasyon kazanç sona ermiştir... Paradan kaçış durmuş, ulusal tasarruf hacmi genişlemiştir. Dış ödemeler dengesizliği azalırken, Türkiye'nin kredi güvenilirliği artmıştır.

Başarısızdır!.. Çünkü, yılların biriktirdiği enflasyona karşı, çalışan kesimlerin geliri ayarlanamadığı için, sosyal adalet dengesindeki bozukluk giderilememiştir... Talep düşürmek için artan faiz oranları, sonuçta hem yatırımları zorlaştırmış, hem de işletme sermayesi eksikliğini kredi ile gideren şirketleri darboğaza sokmuştur.

"Bu durum para kredi piyasası açısından da geçerlidir.

1 Temmuz 1980'de başlayan "serbest faiz uygulaması" başarılarını başarısızlıkları ile dengelemektedir.

Türk para-kredi piyasası, ekonominin tümü gibi, bu döneme eski yapı ve anlayış içinde girmiştir. Bu yüzden ki, en büyük bankalar, göreceli küçük bankalara ve hatta bankerlere karşı, mevduata daha fazla faiz verme yarışına kendini kaptırmışlardır. Merkez Bankası bu işin parasal müeyyidelerini ortaya koyacağı yerde işlemeyen bir "centilmenlik anlaşması"nın gözlemcisi gibi davranmayı yeğ tutmuştur...

Son alınan ve mevduat munzam karşılıklarına yeni sınır ve zorlamalar getiren kararlar bu açıdan gecikmiştir.

Bundan sonrasına bakmak doğru olacaktır.

Bankaların mevduat yarışını sürdürmeleri doğaldır. Ancak, büyük bankalar ve devlet bankaları bu yarışa ölçü dışında katılmamalıdır.

Ayrıca bankalar kredi müşterilerini de düşünmelidir...Banka zor günlerde ortadan çekilen bir kurum olmaktan çıkarılmalıdır.

Unutmayalım ki Türkiye, ilk defa bir ekonomik tedbirler paketini, taviz vermeden ve uzun süreli uyguluyor.

Geçmişte hiçbir benzeri karar,tam uygulanmamış ve sonunda "seçim ekonomisi" devreye girmiştir.

Şimdi ise bunun tersi oluyor ve toplum kesimlerine hiç kulak verilmeden uygulanıyor 24 Ocak..." (BARLAS, "Ekonomi ve Bankalar", 9 Haziran 1982.

- 127- Milliyet, "İzlenim", 20 Haziran 1982.
- 128- EKŞİ, Oktay: "Umursamazlığın Sonu" 24 Haziran 1982.
- 129- Olayların Ardındaki Gerçek, 29 Haziran 1982.
- 130- EKŞİ, Oktay: "Bu Soruların Cevabı Verilmeli", 25 Haziran 1982.
- 131- Olayların Ardındaki Gerçek, "Sıcak Temmuz", 29 Haziran 1982.
- 132- Cumhuriyet, 29 Haziran 1982, s.1.
- 133- Olayların Ardındaki Gerçek, a.g.m.
- 134- Milliyet, "Faiz Yarışı", 23 Haziran 1982.
- 135- Milliyet, a.g.m.
- 136- Mllyet, a.g.m.
- 137- Olayların Ardındaki Geçrek, "Kastelli Dosyası", 27 Haziran 1982.
- 138- EKŞİ, Oktay: "Umursamazlığın..." a.g.e.

- 139- KEPENEK, Yakup ve TÜREL, Oktar: "Türkiye Ekonomisinin...", a.g.e., s.13.
- 140- OYAN, Oğuz: "24 Ocak Politikası...", a.g.e., s.62.
- 141- Cumhuriyet, 2 Şubat 1981, s.1.
- 142- KEPENEK, Yakup ve TÜREL, Oktar: a.g.m., s.13.
- 143- Olayların Ardındaki Gerçek, "Ekonomi İnsan İçin", 16 Temmuz 1982.
- 144- MUMCU, Uğur: "Kadro Değişti" 16 Temmuz 1982.
- 145- MUMCU, Uğur: a.g.m.
- 146- Cumhuriyet, 16 Temmuz 1982, s.1.
- 147- Hürriyet, 15 Temmuz 1982, s.1.
- 148- EKŞİ, Oktay: "Özal'la Erdem'le Birlikte 24 Ocakta Bitti mi?", 15 Temmuz 1982.
- 149- EKŞİ, Oktay: a.g.m.
- 150- EKŞİ, Oktay: a.g.m.
- 151- EKŞİ, Oktay: "Başladığı Gibi Giderse", 31 Temmuz 1982.
- 152- Milliyet, "İzlenim", 15 Temmuz 1982.
- 153- Milliyet, a.g.m.
- 154- Milliyet, a.g.m.
- 155- Milliyet, "İzlenim", 16 Temmuz 1982.
- 156- Milliyet, a.g.m.
- 157- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.366.
- 158- Milliyet, "İzlenim", 16 Temmuz 1982.
- 159- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.366.
- 160- SHİCK, İrvin C. ve TONAK, E. Ahmet (Der.): Geçiş Süresinde Türkiye, a.g.e., s.395.

- 161- Nitekim, seçimlere iki gün kala Cumhurbaşkanı Evren, halka "Milli Güvenlik Konseyi icraatını sürdürecektir yönetimi getireceğinize inanıyorum" mesajını vermiştir. (Milliyet, 5 Kasım 1983).
- 162- CEMAL, Hasan: Özal Hikayesi, Bilgi Yayınevi, 8. basım. Haziran 1990, s.60.
- 163- BARLAS, Mehmet: 5 Kasım 1983.
- 164- BARLAS, Mehmet: "Biz Bize Benzeriz", 3 Kasım 1983.
- 165- BARLAS, Mehmet: "Tek Hedefli Hükümet" 14 Aralık 1983.
- 166- BARLAS, Mehmet: "Sosyal Demokratlar", 15 Kasım 1983.
- 167- KIŞLALI, Mehmet Ali: "Neden Anap, Neden HP?", 9 Kasım 1983.
- 168- MUMCU, Uğur: "Önceki Gün ve Yarın", 27 Eylül 1983.
- 169- MUMCU, Uğur: "Güven Bunalımı", 8 Kasım 1983.
- 170- MUMCU, Uğur: a.g.m.
- 171- BORATAV, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi, a.g.e., s.122-125.
- 172- KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.347-348.
- 173- APAK, Sudi: a.g.e., s.191-196 ve KAZGAN, Gülten: a.g.e., s.348-350.
- 174- KAZGAN, Gülten: a.g.e.
- 175- APAK, Sudi: a.g.e., s.197.
- 176- Cumhuriyet, 6 Mart 1984, s.1.
- 177- MUMCU, Uğur: "Bir Acı Yıldönümü..." 24 Ocak 1985.
- 178- "24 Ocak 1980 Türkiye ekonomisinde dönüm noktasıdır. O günden bu yana en katı biçimde uygulanan IMF şablanıyla nereden nereye geldik?

80 başında ABD doları 47 liraydı, bugün 370 lira.

Tasarruf oranı aynı sürede yüzde 20'den, yüzde 18'e düşmüş. Yüksek faiz politikasına karşın birikim düşüyor ve kuşkusuz yatırım pahalılaşıyor.

Toplam vergi gelirinin ulusal gelire oranı 77 ve 78'de yüzde 19'u aşarken 83'de yüzde 17'ye düşmüştür. Vergi adaletsizliği daha da koyulaşmış, gelir vergisi kavramı, ücret vergisine dönüşmüştür.

81'de 33 milyar dolayında olan bütçe açığı 84'de 4 trilyon liraya tırmanmaktadır. Bütçe ve plan kavramlarının önemi kalmamıştır. "Serbest piyasa ekonomisi" adı altında "gözetilen holdingler"e dönük devlet müdahaleciliği uygulanmaktadır.

80 Temmuzunda banka faizleri sözde serbest bırakılmıştır. "Temmuz bankacılığı" adı verilen eğikdüzeyde, önce bankerler, ardından kimi bankalar batmıştır. 84 son baharına doğru donuk ya da batık kredilerin ağırlığı altında ezilen bankacılık dar boğaza sıkışmış, yatırımların ve kalkınmanın itici motoru olacağına ülke ekonomisine yük olmuştur.

Sürekli devalüasyon" nedeniyle borçlarımızın ağırlığı türk lirası olarak artmakta, bütçe açıklarını pompalamaktır.

İşsizlik 24 Ocaktan bu yana korkutucu boyutlara varmıştır.

Kişi başına ulusal gelir gerilemiştir. 80'de 1300 dolar iken 83'de 1000 doların altına kaymıştır.

denilebilirki herşey olumsuzuza gidiyor. İhracat artmadı mı? Arttı ama dış alımda arttı 80-84 döneminde Türkiye'nin dış alım-satım açığı 16 milyar dolara fırladı.

Dünya bankası listesinde büyük borça batık 13 ülke arasında bulunan Türkiye Cumhuriyeti'ni bir borç ödeme makinası gibi kullanan IMF'nin programı en katı biçimde uygulanmıştır; ama sonuç olumsuzdur; yukardaki döküme yüzde 50'yi bulan enflasyon hızını da katarsanız bir ekonomik düzelmeden değil, yıkımdan söz açılabilir." (Selçuk, İlhan, "Dört Yılın Dökümü", 17 Temmuz 1984).

179- Cumhuriyet, 30 Ocak 1985, s.1.

180- A.g.e.

181- MUMCU, "Güzel Sektör", 18 Ekim 1985.

182- CEMAL, Hasan: Cumhuriyet, 14 Ekim 1985.

- 183- CEMAL, Hasan: a.g.m.
- 184- MUMCU, Uğur: "Güzel ..." a.g.e.
- 185- "... Siz Başbakan olarak hızlı bir ekonomik programı uygularken, mutlaka topluma örnek olacak şekilde Hukukun üstünlüğü ilkesini yaşatmalısınız. Yasa tasarılarınızı öyle hazırlayınız ve idari tasarruflarınızı öyle düzenleyiniz ki, bunlar Anayasa Mahkemesi'ne ve Danıştay'a gönderilecek aksaklıkları içermesin.

Bunu sağlamak için ekonomik danışmanlarınızın yanında birkaç tane de hukuk ve anayasa uzmanı bulundurmanız şarttır. Aksi halde, bir süre sonra, size yönelik muhalefetin fetvacılık geleneğini yaşatmaya başladığını görürsünüz ve çaresiz kalırsınız. Çünkü kendilerini en demokratik, en sivil sayanlar bile, aynı görüşte olmadıkları kadroların demokratik yolla iktidar olmasını, kabullenememektedir.

Saygılarımızla!" (BARLAS, "Açık Mektup", 26 Ocak 1984).

- 186- BARLAS, Mehmet: "Olumlu Göstergeler", 7 Temmuz 1984.
- 187- BARLAS, Mehmet: "Anlıyoruz Ama", 26 Eylül 1984.
- 188- BARLAS, Mehmet: "Özal"a Düşen Görev", 28 Eylül 1984.
- 189- Hürriyet, 1 Ocak 1984, s.1.
- 190- Hürriyet, 21 Ocak 1984, s.1.
- 191- KIŞLALI, M. Ali: "Siyasetçi Özal", 8 Ocak 1984.
- 192- Hürriyet, 1 Ocak 1985.
- 193- A.g.e.

SONUÇ

Türkiye'de 1970'lerin sonunda yaşanan ekonomik kriz nedeniyle 24 Ocak 1980 tarihinde bir istikrar programı yürürlüğe kondu. Bu program Türkiye'de uygulanan ilk istikrar programı değildi. Daha önce de istikrar programları uygulanmıştı. Ama kapsamı, uygulaması ve sonuçları ile öncekilerden önemli ölçüde farklı oldu. Türkiye'nin Batı kapitalizmi ile bütünleşmesi konusunda önemli adımların atılması sonucunu yarattı.

24 Ocak Kararlarından sonra, kamouyonun ekonomik haber ve bilgiye olan gereksinimi basının bu konuya özel bir önem vermesini sağladı. Günlük gazeteler özel ekonomi sayfaları açtı, ekonomik konulara ağırlık veren gazete ve dergilerde bir yoğunlaşma gözlemlendi.

Türkiye'nin Batı ile olan bağımlılık ilişkilerini pekiştiren 24 Ocak programı, 1980-85 arasını kapsayan yıllarda, içerde 12 Eylül askeri müdahalesinin, dışarda ise ABD ve uluslararası sermaye kuruluşlarının desteğiyle kesintisiz bir biçimde uygulandı.

Bu dönem boyunca büyük basın da desteğini sürdürdü. Destekleyiş, hem getirilen model, hem de siyasal iktidar alanında gerçekleşti.

Milliyet, başlangıçta Ali Gevgilili'nin eleştirel tutumuna karşılık, daha sonra Mehmet Barlas'ı baş yazarlığa getirerek bu konuda ön sırada yer aldı.

Hürriyet de uygulanan politikaları destekledi. Kararların ülke yararına olduğu konusu üzerinde ısrarla durdu.

Dönem içersinde yaşanan ve toplumsal etkisi büyük olan Banker Skandalı ve Kastelli olayında her iki gazete de siyasal iktiradı sorumlu tutmadı. "Bürokrasi" ya da "devlet" suçlu bulundu.

Cumhuriyet ise, kararları eleştirdi. Ancak, liberal ortamın gazete açısından getirdiği güçlükler, tamamen cephe almasını engelledi.

Gazetelerin bu yaklaşımı, askeri rejimin sona ermesinden sonra iktidara gelen ANAP döneminde de sürdü. Yani kitle basını siyasal iktidarların politikalarına destek vermeye devam etti. Basının bu özelliğini başka çalışmalar da ortaya koymuştur.(*). Ekonomi gibi çok özel ve bir bakıma "teknik" konuda da istisna yoktur. Gazetelerin genel yayın politikaları bu alandaki tutumlarını belirlemiştir.

(*) Bkz. ÇELİK, Ejder: Milliyet Gazetesi: 1950-1971 Bir Dönemin Genel Yayın Politikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Ankara, 1991.

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, ÖZTİN

1991 **Ekonomide Gerçeği Arayış**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

ALEMDAR K. ve R. KAYA

1993 **Radio-Televizyon Yeni Düzen**. Ankara: TOBB Yayınları.

APAK, Sudi

1993 **Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları**. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

AREN, Sadun

1989 **Bir Dönemden Yazılar 1980-1988** İstanbul: Gerçek Yayınevi.

AZİZ, Aysel

1990 **Araştırma Yöntemleri - Teknikleri ve İletişim**. Ankara: A.Ü.B.Y.Y.O. Basımevi.

BELGE, Murat

1992 **12 Yıl Sonra 12 Eylül**. İstanbul: Birikim Yayınları.

BİRAND, M. Ali

1993 **12 Eylül Saat 04.00**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

BORATAV, Korkut

1990 **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985** İstanbul: Gerçek Yayınevi.
(1988)1991 **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**.
İstanbul: Geçek Yayınevi.

CEMAL, Hasan

1990 **Özal Hikayesi**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
(1989)

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları Basın Maddesi.

ÇAKICI, Latif

1990 **Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor**. Ankara: A.Ü. Basımevi.

ÇAVLAN, Hatice

1980 Sonrası Türkiye'de İktisat Politikaları, 'Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÇÖLAŞAN, Emin

1989 a **12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, İstanbul: Milliyet
(1984) Yayınları.

1989 b **Banker Skandalının Perde Arkası**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
(1984)

DEĞER, M. Emin

Oltadaki Balık Türkiye, Çınar Yayınları.

DOĞAN, Yalçın

1981 "Basınıımızda Ekonomik Habercilik", **Bilim ve Sanat**, Aralık,
Sayı 12:20.

1987 **IMF Kıskaçında Türkiye**, İstanbul: Tekin Yayınevi

GÜLER, Aysun

Az gelişmişlik, Gelişme Stratejileri ve Türkiye 1980-90,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜRKAN, Uluç

1982 "Kastelli Olayı ve Sonrası" **Bilim ve Sanat**, Sayı. 20:26-27.

Hürriyet Vakfı Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını Semineri, Eskişehir,
1983.

İNÜĞUR, Nuri

1992 **Türk Basın Tarihi 1919-1989**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti
Yayınları 37.

KAZGAN, Gülten

1988 **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul: Altın Kitaplar.

KEPENEK, Yakup

1983 **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: ODTÜ.

KEPENEK, Y. ve O. Türel

- 1983 "Türkiye Ekonomisinin 1980'li Yılları ve Geleceği" **Yapıt**, 2, Aralık-Ocak: 12.

KEYDER, Çağlar

- 1987 "Türkiye Demokrasinin Ekonomi Politikası", İ.C. SCHICK ve E.A. TONAK (Der.), **Geçiş Sürecinde Türkiye**. İstanbul: Belge Yayınları.

- 1993 **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul: İletişim Yayınları.
(1989)

- 1993 **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**. İstanbul: Metis Yayınları.

KIZILYAR, Erhan

- 1986 **Basında Ekonomi Sayfaları**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

KOLOĞLU, Orhan

- 1992 **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**. İstanbul: İletişim Yayınları.

OYAN, Oğuz

- 1984 "24 Ocak Politikası, Ücretler ve Vergi" **Bilim ve Sanat**. Sayı 37:18.

- 1987 **24 Ocak Ekonomisinde Dışa Açılma ve Mali Politikalar**. Ankara: V Yayınları.

PAMUK, Şevket

- 1986 "24 Ocak Sonrasında Sınıflar ve Gelir Dağılımı", **11. Tezi Kitap Dizisi**. 2:90.

Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları Basın Maddesi.

TOPUZ, Hıfzı

- 1973 **100 Soruda Türk Basın Tarihi**. İstanbul.
Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler, Gelişim Yayınları.

TÜZÜN, Gürel

- 1986 "Ekonomik Bunalım ve 24 Ocak Kararları Üzerine", **İşbitiren Ekonomi**. İstanbul: Bilim ve Sanat Kitapları.

SCHİCK, İ. C. ve E. A. TONAK (Der.)

- 1987 **Geçiş Sürecinde Türkiye**. İstanbul: Belge Yayınları.

VANER, Semih

- 1987 "Ordu" SCHİCK, İ.C. ve E.A. TONAK, **Geçiş Süresinde Türkiye**. İstanbul: Belge Yayınları.

YÜCEL, Seniye

- 1984 **Siyasi İktidar Basın İlişkileri**. (Milliyet'in Gazetecilik Çalışmasına Katılan Çalışma).

